

Bakalářská práce

Specializovaný oddíl výkonu trestu odnětí svobody

Studijní program:

B0923P240005 Sociální práce

Autor práce:

Radek Soukup

Vedoucí práce:

Ing. František Vlach,

Ph.D.,MBA,LL.M.,Ing-Paed IGIP

Katedra sociální práce a speciální pedagogiky

Liberec 2024

Zadání bakalářské práce

Specializovaný oddíl výkonu trestu odnětí svobody

<i>Jméno a příjmení:</i>	Radek Soukup
<i>Osobní číslo:</i>	P21000367
<i>Studijní program:</i>	B0923P240005 Sociální práce
<i>Zadávající katedra:</i>	Katedra sociální práce a speciální pedagogiky
<i>Akademický rok:</i>	2022/2023

Zásady pro vypracování:

Cíl bakalářské práce: Popsat činnost specializovaného oddělení v rámci výkonu trestu odnětí svobody a zjistit, jak vězněné osoby zařazené na tomto oddělení hodnotí terapeutický program.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava průzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěru.

Metoda: Dotazování.

Při zpracování bakalářské práce budu vždy postupovat v souladu s pokyny vedoucího práce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování práce: tištěná/elektronická

Jazyk práce: čeština

Seznam odborné literatury:

BIEDERMANOVÁ, E., PETRAS, M., 2011. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. ISBN 978-80-7338-115-8

BOUKALOVÁ, H., GILLERNOVÁ, I., 2020. *Kapitoly z forenzní psychologie*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-4461-5

DRÁPAL, J., JIŘIČKA, V., RASZKOVÁ, T., 2021. *České vězeňství*. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7676-066-0

FISCHER, S., ŠKODA, J., 2009. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2781-3

MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P., KOLÁČKOVÁ, J., 2010. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-818-0

VÁGNEROVÁ, M., 2012. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 5. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0225-7

VETEŠKA, J., FISCHER, S., 2020. *Psychologie kriminálního chování: vybrané otázky etiologie, andragogické intervence a resocializace*. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-0731-5

Vedoucí práce:

Ing. František Vlach,
Ph.D.,MBA,LL.M.,Ing-Paed IGIP
Katedra sociální práce a speciální pedagogiky

Datum zadání práce:

21. června 2023

Předpokládaný termín odevzdání: 26. dubna 2024

L.S.

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

Mgr. et Mgr. Lenka Nádvorníková,
Ph.D.
garant oboru

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědom toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědom následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

Poděkování:

Děkuji především vedoucímu mé bakalářské práce panu Ing. Františku Vlachovi, Ph.D., MBA, LL.M., za jeho podporu, vstřícnost, a především odborné vedení při tvorbě bakalářské práce.

Poté bych rád vyjádřil poděkování panu plk. Mgr. Janu Hladíkovi za podporu při studiu, umožnění realizace průzkumného šetření a možnost využití interních zdrojů legislativy Vězeňské služby ČR.

Nemohu zapomenout na oporu, trpělivost a energii ze strany mé rodiny a tímto jim také děkuji.

Anotace:

Bakalářská práce představuje působnost a specializovanou činnost Vězeňské služby České republiky v roli garanta zajišťujícího cíle výkonu trestu odnětí svobody. Tyto cíle směřují k zapojení pachatele závažné trestné činnosti násilného charakteru zpět do společnosti již bez patologického chování prostřednictvím specializovaného působení. Ochrana společnosti a minimalizace recidivujícího chování je hlavním cílem terapeutického programu na oddílech pro odsouzené s poruchou duševní a poruchou chování. Práce sestává z části teoretické a části praktické.

V teoretické části bakalářské práce se nachází vymezení legislativního rámce a deskripce činnosti Vězeňské služby České republiky spolu s popisem nepodmíněného výkonu trestu odnětí svobody i s patologií jako nedílnou součástí. Nejrozsáhlejší část tvoří kapitola o specializovaném oddíle a probíhajícím působením na tomto oddíle. Následující kapitola se zaměřuje na osobu pachatele trestné činnosti.

Praktická část bakalářské práce se věnuje prostřednictvím průzkumného šetření hodnocení terapeutického programu odsouzenými osobami na specializovaném oddíle pro duševní poruchy a poruchy chování ve Vazební věznici Liberec.

Klíčová slova:

Nepodmíněný trest odnětí svobody, penitenciární působení, porucha osobnosti, specializovaný oddíl, terapeutický program, terapie, Vězeňská služba ČR.

Annotation:

The bachelor's thesis presents the scope and specialized activities of the Prison Service of the Czech Republic in the role of a guarantor ensuring the objectives of imprisonment. These objectives aim to reintegrate offenders involved in serious violent criminal activities back into society, already free from pathological behavior, through specialized interventions. Protecting society and minimizing recidivism are the main goals of the therapeutic program in sections for convicted individuals with mental and behavioral disorders. The thesis consists of both theoretical and practical parts.

In the theoretical part of the bachelor's thesis, chapters define the legislative framework and describe the activities of the Prison Service of the Czech Republic, including an account of unconditional imprisonment and its integral pathology. The most extensive section focuses on the specialized unit and its ongoing operations. The following chapter centers on the individual offender.

The practical part of the bachelor's thesis explores the evaluation of the therapeutic program by convicted individuals in the specialized section for mental and behavioral disorders at the Liberec Detention Center.

Keywords:

Penitentiary operations, personality disorder, specialized section, prison Service of the Czech Republic, therapeutic program, therapy, unconditional imprisonment.

Obsah

Obsah.....	8
Seznam grafů.....	10
Seznam tabulek	11
Seznam použitých zkratek.....	12
Úvod.....	13
I TEORETICKÁ ČÁST	15
1 Organizace a systém vedení Vězeňské služby ČR.....	15
1.1 Legislativní vymezení Vězeňské služby ČR.....	15
1.2 Systém vedení	16
1.3 Úkoly a činnost Vězeňské služby ČR	16
2 Nepodmíněný trest odnětí svobody	19
2.1 Výkon trestu odnětí svobody	19
2.1.1 Účel VTOS	20
2.1.2 Funkce VTOS.....	21
2.1.3 Personální zajištění výkonu trestu odnětí svobody.....	22
2.2 Imperativy výkonu trestu odnětí svobody	25
2.3 Patologické jevy ve výkonu trestu odnětí svobody	27
2.4 Vězeňská zařízení v České republice	29
3 Specializovaný oddíl ve Vazební věznici Liberec.....	33
3.1 Hlavní poslání a cíle.....	34
3.2 Cílová skupina vězňů specializovaného oddílu	35
3.2.1 Poruchy osobnosti	36
3.2.2 Agresivita a násilí ve výkonu trestu odnětí svobody	39
3.3 Dispozice terapeutického programu TERČ.....	41
3.4 Aplikované metody a formy.....	44

4	Osobnost pachatele.....	49
4.1	Patologický vývoj osobnosti	49
4.2	Profil osobnosti pachatele trestné činnosti	50
II PRAKTICKÁ ČÁST		54
5	Průzkumné šetření	54
5.1	Cíl průzkumného šetření	54
5.2	Dílčí cíl průzkumného šetření a formulace průzkumné otázky.....	55
5.3	Metody aplikované pro výzkumné šetření	55
5.4	Vzorek průzkumného šetření	56
5.5	Interpretace a analýza průzkumného šetření	56
5.5.1	Shrnutí výsledků kvantitativního průzkumného šetření.....	75
5.5.2	Doporučení pro penitenciární praxi.....	77
Závěr.....		78
Zdroje		80
Internetové zdroje.....		80
Odborné monografie		81
Zákony a vyhlášky		82
Interní zdroje Vězeňské služby České republiky		82
Seznam příloh.....		84

Seznam grafů

Graf č. 1: Věk respondentů	57
Graf č. 2: Nejvyšší dosažené vzdělání	58
Graf č. 3: Věk v prvním výkonu trestu.....	60
Graf č. 4: Četnost výkonu trestu.....	61
Graf č. 5: Výchova v úplné rodině	62
Graf č. 6: Vztahy v rodině.....	63
Graf č. 7: Pobyt ve výchovném zařízení	64
Graf č. 8: Trestání v rodině	65
Graf č. 9: Aktivita nejvíce motivující ke změně	66
Graf č. 10: Speciálně výchovná aktivita a život na svobodě.....	67
Graf č. 11: Vzdělávací aktivita a život na svobodě.....	68
Graf č. 12: Zájmová aktivita hodnocení oblíbenosti	69
Graf č. 13: Navrhovaná přínosná aktivita	70
Graf č. 14: Četnost aktivit	71
Graf č. 15: Prostředí oddílu	72
Graf č. 16: Realizace terapeutického programu	73
Graf č. 17: Hodnocení celého programu	74

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Věk respondentů.....	57
Tabulka č. 2: Vzdělání respondentů.....	58
Tabulka č. 3: Věk v prvním výkonu trestu.....	60
Tabulka č. 4: Četnost výkonu trestu.....	61
Tabulka č. 5: Výchova v úplné rodině	62
Tabulka č. 6: Vztahy v rodině	63
Tabulka č. 7: Pobyt ve výchovném zařízení	64
Tabulka č. 8: Trestání v rodině.....	65
Tabulka č. 9: Aktivita nejvíce motivující ke změně.....	66
Tabulka č. 10: Speciálně výchovná aktivita a život na svobodě.....	67
Tabulka č. 11: Vzdělávací aktivita a život na svobodě.....	68
Tabulka č. 12: Zájmová aktivita hodnocení oblíbenosti	69
Tabulka č. 13: Navrhovaná přínosná aktivita.....	70
Tabulka č. 14: Četnost aktivit	71
Tabulka č. 15: Prostředí oddílu	72
Tabulka č. 16: Realizace terapeutického programu	73
Tabulka č. 17: Hodnocení celého programu	74

Seznam použitých zkratek

VS ČR	Vězeňská služba České republiky
NGŘ	Nařízení generálního ředitele
SpO	Specializovaný oddíl pro odsouzené s poruchou duševní a poruchou chování
VTOS	výkon trestu odnětí svobody
TERČ	terapie zaměřená na trestný čin

Úvod

Ve společnosti, a to v každé se bez výjimek vyskytuje jistá míra patologického jednání, které páchají lidé z různých příčin zapříčiněných osobními aspekty, sociálním vývojem jedince či společenským děním spojeným se sociální situací v dané společnosti. Pokud jednání přesáhne zákonnou normu hovoříme již o kriminálním jednání či trestné činnosti. Ve společnosti se vyazuje různou závažností od přečinů až po závažné zločiny násilné povahy. Trestná činnost násilné povahy nese znaky agresivity, neúcty, bezohlednosti k druhým lidem a ohrožuje jedince i celou společnost svou nebezpečností a svým vzrůstajícím výskytem ve společnosti. Jednání tohoto charakteru porušuje základní lidská práva a je ve společnosti sankcionováno dle platných právních norem a zákonů soudy. Česká společnost je zatížena vysokou mírou osob páchajících násilnou trestnou činností s následným pobytém ve výkonu trestu odnětí svobody s vysokou recidivou. Vězeňská služba ČR je garantem resocializace prostřednictvím penitenciárního působení, a to i v očích většiny společnosti, ač společnost a potažmo sociální politika nevytváří dostatečné podmínky pro očekávanou činnost resocializace osob ve výkonu trestu odnětí svobody. I za těchto podmínek Vězeňská služba ČR vytváří úspěšné programy pro resocializaci odehrávající se na specializovaných oddílech pro výkon trestu odnětí svobody.

Tato práce není kritikou sociální politiky, která by v mnoha případech dokázala předcházet sociálním problémům způsobujícím uvěznění osob ani nezájmu společnosti o české vězeňství, ale tato práce představuje rámce široké a speciální činnosti Vězeňské služby ČR.

Cílem předložené bakalářské práce je seznámit s působností Vězeňské služby ČR v roli garanta penitenciárního působení a s činností specializovaného oddílu v rámci výkonu trestu odnětí svobody a cílů, které si vytyčil na příkladu specializovaného oddílu Vazební věznice Liberec. Jako hlavní cíl průzkumného šetření v praktické části bude zjistit, jak vězněné osoby zařazené na tomto oddílu hodnotí terapeutický program. Specializovaný oddíl má za záměr odstranit patologické chování a nahradit jej chováním v mezích právních norem a sociálních hodnot uznávaných společností. Jako dílčí cíl si autor klade zjistit, zda odsouzené osoby byly socializovány v patologickém prostředí a zda na odsouzených bylo pácháno nepřiměřené násilí jako trest. Patologická socializace a nepřiměřené násilí, kterým byly odsouzené osoby vystaveny v dětství, mohly mít za následek rozvoj antisociálního chování vedoucího k násilnému kriminálnímu jednání.

Bakalářská práce je rozdělena na dvě části – teoretickou a praktickou část. V teoretické části předložené práce se dozvíte o legislativě Vězeňské služby, jejím složení, úkolech a činnostech z legislativy vyplývajících. Poté informuje o nepodmíněném trestu odnětí svobody, kde se prezentuje jeho účel, funkce, zásady ale i patologie ve výkonu trestu odnětí svobody. Dále se práce soustředí na podání celkového obrazu o Specializovaném oddělení Vazební věznice Liberec pro odsouzené s poruchou duševní a poruchou chování. Závěr teoretické části práce se dotkne sociálního vývoje a utváření osobnosti, také rozkryje osobnost pachatele a jeho kriminální chování.

Praktická část bakalářské práce se věnuje vytyčenému cíli a dílčímu cíli. Dále deskripci subjektů průzkumu, průzkumné metodice, analýze a vyhodnocení dat a následnému doporučení na základě empirických dat.

Mezi nejnáročnější úkoly vykonávané vězeňskou službou patří, dle úsudku autora na základě 15letých zkušeností z přímého výkonu služby u Vězeňské služby ČR z různých pozic zařazení, zacházení s odsouzenými osobami s poruchou duševní a poruchou chování zařazenými ve specializovaných oddělech. Tito odsouzení vyžadují speciální zacházení ze strany všech zaměstnanců podílejících se na terapeutickém programu, aby resocializace a zpětné úspěšné začlenění do společnosti mělo úspěch a dlouhé trvání.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 Organizace a systém vedení Vězeňské služby ČR

Vězeňská služba ČR (dále jen „VS ČR“) zastává nezastupitelné místo jako státní instituce zajišťující ochranu společnosti před pachateli trestných činů za současného efektivního působení na patologickou osobu pachatele v podobě zvnitřnění hodnot, norem a vzorců chování vhodných pro legitimní život po propuštění. Následující text práce se věnuje právnímu vymezení a legislativě nezbytné pro korektní fungování a dodržování zákonnosti uvnitř VS ČR. Vězeňská služba ČR se těmito závaznými zákony, vyhláškami, nařízeními a dalšími vnitřními předpisy řídí při plnění úkolů a činností z těchto vyplývajících.

1.1 Legislativní vymezení Vězeňské služby ČR

Česká národní rada se dne 17. listopadu 1992 usnesla na zřízení Vězeňské služby České republiky dle schváleného zákona č. 555/1992 Sb. o Vězeňské službě a justiční stráži České republiky s účinností od 1. ledna 1993. Vězeňská služba patří mezi ozbrojený bezpečnostní sbor s vedením sboru v souladu subordinace. Do jejího čela je ministrem spravedlnosti jmenován a odvoláván generální ředitel. Generální ředitel se za řízení Vězeňské služby zodpovídá ministru spravedlnosti. Vězeňská služba s použitím zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody zajišťuje nepodmíněný trest odnětí svobody a výkon zabezpečovací detence. Dále s ohledem na zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby dohlíží na výkon vazby (Zákon č. 555/1992 Sb., § 1, odst. 1-2).

Příslušníci velení k zajištění těchto činností se řídí zákonem č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů a civilní zaměstnanci podílející se nemalou měrou na chodu Vězeňské služby se vztahují k zákonu č. 262/2006 Sb., zákoník práce. Mezi další právní předpisy výrazně ovlivňující práci VS ČR se řadí ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, Listina základních práv a svobod č. 2/1999 Sb., jako součást ústavního pořádku, zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník a s tím související zákon č. 141/1969 Sb., o trestním řízení soudním. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby a jako velice důležitá vyhláška pro tuto práci se uvádí vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody spolu s nařízením generálního ředitele (dále jen

„NGŘ“) VS ČR č. 41/2017 o specializovaných oddílech pro výkon trestu odsouzených s poruchami duševními a s poruchami chování a specializovaných oddílech pro výkon ochranného léčení (Vězeňská služba ČR, Legislativa 2023).

1.2 Systém vedení

Vězeňskou službu spravuje ministr spravedlnosti skrze generálního ředitele, jehož jmenuje a odvolává. Generální ředitel se za chod VS ČR zodpovídá ministru spravedlnosti. Ministr spravedlnosti také zřizuje a ruší organizační jednotky VS ČR (Sochůrek 2007c, s. 7).

Struktura organizace vězeňské služby zahrnuje několik oddělených jednotek, včetně generálního ředitelství, vazebních věznic, věznic pro výkon trestu, ústavů pro výkon zabezpečovací detence, středního odborného učiliště a Akademie vězeňské služby. Generální ředitelství má za úkol koordinovat a dohlížet na realizaci společných úkolů všech ostatních jednotek a poskytuje jim metodické řízení a dohled. Jednotlivé věznice, vazební věznice, ústavy pro výkon zabezpečovací detence, střední odborné učiliště a Akademie vězeňské služby jsou řízeny ředitelem, který je jmenován či zproštěn funkce generálním ředitelem (Zákon č. 555/1992 Sb., § 1 odst. 4).

Systém řízení ve VS ČR se dle plnění obsahu úkolů rozděluje na vězeňskou službu, justiční stráž a správní službu. Role vězeňské stráže se zakládá na svěřeném úkolu střežit a předvádět obviněné a odsouzené, hlídat objekty VS ČR a zajišťovat v jejich prostorách pořádek a kázeň. Úkol pro justiční stráž se vymezuje zajištěním pořádku a bezpečnosti v budovách soudu, státních zastupitelstvích a budovách Ministerstva spravedlnosti. Ochrana se vztahuje i na zaměstnance a činnosti při výkonu pravomoci soudů a státních zastupitelství. Správní služba zajišťuje organizační, ekonomickou, speciální výchovnou, odbornou a zdravotní činnost. Na tomto úseku jsou zařazeni ředitelé věznic a důležití zaměstnanci podílející se na penitenciárním působení a jsou to zejména vychovatelé, speciální pedagogové, psychologové, sociální pracovníci a v neposlední řadě dozorcí ve služebním poměru (Černíková 2008, s. 73).

1.3 Úkoly a činnost Vězeňské služby ČR

Mezi úkoly a činnosti vyplývající pro VS ČR ze zákona č. 555/1999 Sb., § 2 odst. 1. a zároveň důležité pro tuto bakalářskou práci, vztahující se k výkonu trestu odnětí svobody na specializovaném oddíle se řadí:

„(1) Vězeňská služba

a) spravuje a střeží vazební věznice a věznice a odpovídá za dodržování zákonem stanovených podmínek výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody,

d) prostřednictvím programů zacházení soustavně působí na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody a obdobně i na některé skupiny osob ve výkonu vazby s cílem vytvořit předpoklady pro jejich řádný způsob života po propuštění,

e) provádí výzkum v oboru penologie a využívá jeho výsledky a vědecké poznatky při výkonu vazby a při výkonu trestu odnětí svobody,

g) vytváří podmínky pro pracovní a jinou účelnou činnost osob ve výkonu vazby, ve výkonu zabezpečovací detence a ve výkonu trestu odnětí svobody,

i) vede evidenci osob ve výkonu vazby, ve výkonu zabezpečovací detence a ve výkonu trestu odnětí svobody na území České republiky,

j) plní úkoly, které pro ni vyplývají z vyhlášených mezinárodních smluv, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána,

k) zabezpečuje vzdělávání příslušníků Vězeňské služby a občanských zaměstnanců Vězeňské služby, které provádí Akademie Vězeňské služby, a vzdělávání osob ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody, které provádí Střední odborné učiliště“.

Kompletní znění úkolů a činností VS ČR vyplývajících ze zákona č. 555/1999 Sb., § 2 odst. 1 ve znění pozdějších předpisů jsou obsaženy viz [příloha č.1](#).

Vězeňská služba plní i další úkoly vycházejících ze zákona č. 555/1999 Sb., §2 odst. 2. a to úkoly dle zvláštních právních předpisů. Mezi zvláštní právní předpisy důležité pro tuto práci se uvádí zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody ve znění pozdějších právních norem. Důležitý pro tuto práci je § 70 tohoto zákona, který stanovuje že, „*U odsouzených*

a) s poruchou duševní a poruchou chování,

b) s poruchou osobnosti a chování, způsobenou užíváním návykových látek, nebo

c) s mentální retardací

se ve vnitřním řádu věznice, zejména při volbě obsahu a forem programu zacházení, přihlíží k závěrům odborného lékařského posouzení těchto odsouzených a k nutnosti individuálního nebo skupinového terapeutického působení.

Dalším zásadním zvláštním právním předpisem je NGR VS ČR č. 41/2017 Sb., o specializovaných oddílech pro výkon trestu odsouzených s poruchami duševními a s poruchami chování a specializovaných oddílech pro výkon ochranného léčení.

Důležitým úkolem pro VS ČR vyplývajícím ze zákona č. 555/1992 Sb., § 2 odst. 1 písm. d je penitenciární působení na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody (dále jen „VTOS“) prostřednictvím programu zacházení. S penitenciárním působením se pojí často užívané pojmy, jakými jsou resocializace, reedukace, readaptace a reintegrace. Tyto pojmy v rámci výchovné funkce VTOS definuje Černíková (2002, s. 101–102) následovně:

- *„Resocializace je strukturovaný, široce pojatý a velmi cílevědomě realizovaný proces celkové obnovy kriminální infekcí narušené, rozvrácené a dysfunkční socializace s cílem opětovného začlenění do společnosti“.*
- *„Reedukace je regulativním, renovujícím a korektivním výchovným procesem, během něhož dochází v myšlení a vědomí odsouzeného a za jeho plné spoluúčasti a odpovědnosti k zásadnímu vnímanému, cílevědomému negování a sebereflexnímu popření blokových souborů všech životních momentů, které můžeme souhrnně označit jako „bariéry, dysfunkční a nevhodné“.*
- *„Readaptace znamená velmi systematicky a cílevědomě připravovat odsouzené na přijetí v dnešní době náročných, obecně a kulturně společenských, ekonomických, morálních a zákonem stanovených podmínek pro bezporuchový a nekriminální život subjektu“.*
- *„Reintegrace je proces završující výchovné funkce trestu ve smyslu efektivního, účelného a trvalého znovu spojení všech dosud kriminalitou silně narušených desorganizovaných vztahů, vazeb, struktur a procesů sociálních, mravních, psychických, povahových a osobnostních“.*

2 Nepodmíněný trest odnětí svobody

Kapitola se zaměřuje na popsání účelu, zásad a personálu zajišťujícího trest odnětí svobody. Dále seznamuje s efektivitou trestání v České republice a představuje patologické jevy vyskytující se v rámci VTOS. Poté následuje výčet zařízení pod správou VS ČR určených pro VTOS.

Nepodmíněný trest odnětí svobody je nejpřísnější ze škály možných trestů a působí nejzásadnější zásah do osobní svobody a práv člověka v interakci s ochranou společnosti před pachateli a zabránění dalšímu narušování právních norem a hodnot společnosti. Takovýto trest může uložit pouze soud za předpokladu splnění znaků trestného činu uvedených v zákoně č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku.

2.1 Výkon trestu odnětí svobody

Trestní zákoník č. 40/2009 Sb., definuje v § 22 pachatele takto, „*Pachatelem trestného činu je, kdo svým jednáním naplnil znaky skutkové podstaty trestného činu nebo jeho pokusu či přípravy, je-li trestná*“. Odsouzený se přijme do VTOS pouze a bezvýhradně na základě pravomocného a vykonatelného rozhodnutí soudu o nařízení výkonu trestu nebo na základě výzvy soudu k nastoupení do VTOS. Odsouzený je do trestu převeden z výkonu vazby, nastoupí z občanského života či je dodán Policií ČR (Drápal et al. 2021, s. 81).

VS ČR zaujímá místo vykonavatele VTOS a současně garanta zajištění účelu a funkce výkonu trestu odnětí svobody, a to vše s cílem dosažení resocializace vhodným působením na osobu prostřednictvím reedukace, readaptace a pozdější reintegrace do společnosti. Sochůrek (2007b, s. 28) uvádí, že „*Uvěznění člověka je nutné chápat nejen v souvislostech trestního řízení a vymezení pojmu trest at' z hlediska právního, pedagogického či psychologického, ale především z hlediska dopadu na psychiku člověka a jeho život v nejširších souvislostech*“.

Trest je efektivní nástroj, který může mít pozitivní vliv na nápravu osoby za předpokladu, že je trest spravedlivý, úměrný provinění a jeho součástí je vhodné působení, jehož součástí je motivace pro změnu chování a postojů, jako prevence pro recidivující chování, a to vše v souladu s humánním zacházením a přístupem ze strany VS ČR. Trest vytyčuje jasné hranice pro oddělení právem sankcionovaného jednání. Sochůrek (2007a, s. 18) uvádí že, „*Trest by měl být pro pachatele citelný, až na výjimky jistý a následovat co nejrychleji po provinění*“.

Působení na osoby ve VTOS musí respektovat Listinu základních práv a svobod a následovat doporučení Rady Evropy týkající se zacházení s vězňenskými osobami a dodržování lidských práv. Mezi základní právní normy regulující VTOS se řadí zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a Vyhláška ministra spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody (Černíková et al. 2008, s. 93).

VTOS se dále upravuje vnitřním řadem věznice, který vytváří a předkládá ke schválení generálnímu ředitelství ředitel věznice, a tudíž má každá věznice specifický vnitřní řád. Vnitřní řád se podle práva řadí mezi vnitřní předpisy, které se dále klasifikují na: **nařízení**, které upravují postupy, vztahy a činnosti zaměstnanců či organizačních jednotek; **pokyny**, které vytyčují specifické úlohy nebo opatření a **metodické listy** navrhuující efektivní metody a jednání při plnění úkolů. Působnost vnitřních předpisů se vztahuje pouze dovnitř věznice (Drápal et al. 2021, s. 384).

2.1.1 Účel VTOS

S výkonem trestu odnětí svobody souvisejí různé teorie účelu trestu vyvíjející se v kontinuu doby a v závislosti na stupni vývoje společnosti v níž je trest realizován. Teoretické koncepce účelu trestu se vyvíjejí směrem k humanizaci výkonu trestu odnětí svobody. Teorie účelu trestu se diferencují podle podstaty a historie vývoje na absolutní, relativní a smíšenou neboli slučovací „*Absolutní teorie je odplatou za trestný čin, trestá se, neboť bylo spácháno zlo. Trest by měl odpovídat povaze provinění a způsobovat stejné utrpení. Relativní teorie spatřují účel trestu v ochraně společnosti před páčáním další trestné činnosti daného jedince a tím pokládají i základ preventivních aktivit spojených s ukládáním trestů. Smíšená teorie spojuje myšlenky odplatné a účelové funkce trestu. Na smíšeném je vybudován i náš koncept trestu*“ (Raszková, Hoferková 2013, s. 38–39).

V aktuální znění zákona č. 40/2009 Sb. trestního zákoníku není účel trestu konkretizován a pouze v § 55 odkazuje na jiný právní předpis, podle kterého se vykonává trest odnětí svobody ve věznicích. Tímto předpisem se rozumí zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Účel trestu platný v naší právní společnosti je vymezený v zákoně č. 169/1999 Sb., § 1 odst. 2 takto „*Účelem výkonu trestu odnětí svobody je prostředky stanovenými tímto zákonem působit na odsouzené tak, aby snižovali nebezpečí recidivy svého kriminálního chování a vedli po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem, chránit společnost před pachateli trestných činů a zabránit jim v dalším páčání trestné činnosti*“.

V návaznosti na současnou implementaci trestního práva není účelem uvěznění náprava pachatele, ačkoliv je během výkonu trestu žádoucí maximalizovat úsilí, aby bylo tohoto ideálu dosaženo. Účelem výkonu trestu má být odsouzeného jedince podněcovat a vést širokou škálou výchovných prostředků k reparaci a lítosti nad trestnými činy kterých se dopustil (Drápal et. al. 2021, s. 8).

2.1.2 Funkce VTOS

Vedle účelu trestu diferencujeme i funkce trestu. Jak uvádí Černíková (2008, s. 27–29), prvotní funkce trestu v trestním právu představovala odplatnou funkci (vyrovnávací), na jejímž základě mělo dojít pouze k satisfakci pro poškozené za újmu kterou jim způsobil spáchaný čin. Tato vyrovnávací funkce nedokázala zajistit uspokojivou ochranu společnosti, a proto byla postupně přidána funkce regulativní. Regulativní funkce primárně zajišťuje ochranu společnosti před nebezpečným patologickým chováním prostřednictvím stanovené trestně právní normy a sankce za jejich porušení. Zajistit tuto funkci lze prostřednictvím izolace pachatele, odstrašením možných dalších pachatelů skrze exemplární potrestání pachatele, korektivní socializaci v průběhu trestu. Mezi další funkce trestu lze řadit funkci preventivní. Tato funkce zajišťuje ochranu společnosti pomocí penitenciárního působení na pachatele, a to i budoucí. Represivní funkce je ochrana společnosti individuálním represivním působením na pachatele.

Dělení teorie funkcí trestání dle Sochůrka je následující (2007a, s. 20–22):

- **Retributivní teorie**

Podstata trestu se nachází v újmě způsobené pachateli. Pachatel by si měl uvědomit, že trest je nedílnou součástí jeho rozhodnutí dopouštět se trestné činnosti z vlastní iniciativy.

- **Teorie odstrašení**

Zde je základem teorie odradit pachatele, a to i potencionální; jedná se tedy o negativní generální prevenci. Pozitivní generální prevence má za úkol varovat širokou veřejnost před pácháním trestné činnosti.

- **Nápravná teorie**

Tato teorie zahrnuje cíl v podobě umožnění pachateli se během trestu po dostatečnou dobu účastnit programu zaházení, který obsahuje výchovné, rehabilitační či léčebné formy zacházení vedoucí k následnému životu dle právních norem a hodnot ve společnosti.

- **Eliminační teorie**

Účel trestu je zde pouhá izolace pachatele od společnosti a zabránění v páchání další trestné činnosti.

- **Restituční teorie**

Teorie se zde opírá o viktimologické pojetí trestu, které se primárně zabývá oběťmi trestných činů. Restituční teorie se tedy zabývá udělením alternativních trestů pachateli či finančnímu odškodnění pro primární i sekundární oběti trestné činnosti pachatele. Jako problematická se zde jeví rozdílná movitost pachatelů. Z možnosti trestu odškodnění se tímto eliminují pachatelé s nižší finanční zajištěností.

- **Smíšené teorie**

V trestní politice se elementy obsažené ve zmíněných teoriích kombinují do vhodných či méně vhodných smíšených teorií. Aktuálně se prosazuje multifaktoriální přístup kombinující pozitivní elementy jednotlivých teorií.

2.1.3 Personální zajištění výkonu trestu odnětí svobody

Pro výkon trestu, splňujícího požadavky resocializace a reintegrace osob ve výkonu trestu odnětí svobody bez následné recidivy, je nutné zajištění odborného personálu s potřebnými kompetencemi za dodržení všech legislativních norem. Personál podílející se na tomto působení se dělí na příslušníky ve služebním poměru a zaměstnance v pracovněprávním vztahu. Všichni zaměstnanci procházejí výběrem, ve kterém se posuzuje jejich morální a trestní bezúhonnost spolu s fyzickou, osobnostní a zdravotní způsobilostí. Nechybí také psychologické vyšetření a kontrola dosaženého minimálně středoškolského vzdělání s maturitní zkouškou (Drápal et. al. 2021, s. 319–320).

Mezi personál s nejvyšším podílem přímé práce s osobami ve výkonu trestu odnětí svobody se řadí dozorcí. **Dozorci** vykonávají kontrolní a dozorcí činnost spočívající v udržení požadované kázně a pořádku dle zákona, vyhlášky a dalších norem ze strany osob ve výkonu trestu odnětí svobody. Vykonávají osobní prohlídky, prohlídky cel, ložnic nebo společných prostor. Zajišťují vydávání stravy a další úkoly jim svěřené (Sochůrek 2007c, s. 12).

Psycholog ve výkonu trestu se primárně zaměřuje na minimalizaci kriminogenních rizik a akutní psychologickou péči zacílenou na krizovou intervenci, předcházení

suicidálnímu jednání a agresivnímu chování, tlumení adaptačních potíží a celkovému zvládnutí situace změny prostředí. Psychologové se zabývají i prací se zaměstnanci v oblasti personální psychologie.

Speciální pedagog metodicky vede vychovatele a pedagogy volného času. Je odpovědný za odbornou úroveň provádění programu zacházení a určuje vnitřní diferenciaci u odsouzených. Je garantem odborného zacházení a zpracovává souhrnný plán programu zacházení na jeden rok, individualizovaný dle potřeb každého odsouzeného. V rámci kompletní speciálně pedagogické diagnostiky aktualizuje program zacházení a vytváří komplexní zprávu o odsouzeném. Při práci využívá metody individuální či skupinové práce v realizaci aktivit zacílených na trestnou činnost odsouzených a jejich rizikové aspekty. V jeho rukou je svěřená kázeňská pravomoc na odsouzenými.

Pedagog volného času se ve výkonu trestu primárně věnuje komplexní výchově, edukaci, diagnostice a preventivní činnosti cílené na celostní rozvoj osobnosti odsouzených. Zabezpečuje zájmové, sebeobslužné, rukodělné či sportovní aktivity.

Vychovatelé vykonávají práci na oddělení výkonu trestu mají zejména za úkol zajistit výchovnou, vzdělávací, preventivní a diagnostickou činnost cílenou na všestranný rozvoj osobnosti odsouzených osob spolu s resocializací a prevencí drogové problematiky uvnitř věznice při jejich každodenní práci se svěřenými odsouzenými (Drápal et. al. 2021, s. 333–340).

Vychovatel-terapeut je odborný zaměstnanec oddělení výkonu trestu, který uskutečňuje individuální a skupinové terapie v rámci terapeutických programů a ve specializovaných oddílech. Jeho práce je cílená i na realizaci protidrogové prevence v rámci věznice. V rámci koncepce zacházení s odsouzenými ve specializovaných oddílech a v terapeutických programech se spolupodílí na zpracování projektů pro jednotlivé kategorie odsouzených při zachování zásad vnější a vnitřní diferenciaci. Formuje podobu programu zacházení a jednotlivých speciálně výchovných aktivit. Je členem poradny drogové prevence. Při výkonu své práce je povinen dodržovat etické principy profese.

Za speciální výchovné aktivity vychovatele-terapeuta se považují aktivity, které akcentují takové postoje a dovednosti, které odsouzeným umožní návrat do společnosti a umožní vést po propuštění život v konsenzu hodnot, norem a legislativ. Mezi takovéto speciálně výchovné aktivity se řadí aktivity, které jsou:

- a) zaměřené na práci s trestnou činností,

- b) zaměřené na redukci poruchy,
- c) podpůrně zaměřené na redukci poruchy.

Vychovatel-terapeut při práci s odsouzenými samostatně a tvůrčím způsobem zejména plní tyto úkoly:

- a) volí adekvátní obsah, formy, metody a přístup ke specifickým kategoriím odsouzených, a to dle povahy daného případu a podmínek
- b) poskytuje poradenství odsouzeným zaměřené na problematiku návratu do společnosti,
- c) vede výcvikové, terapeutické, psychoterapeutické a další skupinové aktivity zaměřené na prevenci sociálně patologických jevů v celkovém rozsahu alespoň 12 hodin týdně,
- d) monitoruje kvalitu účasti odsouzených v aktivitách programu zacházení,
- e) informuje ostatní zaměstnance o podstatných skutečnostech majících vliv na plnění programu zacházení a chování odsouzených,
- f) podílí se v rámci své odbornosti na zpracovávání průběžného hodnocení programu zacházení odsouzených a hodnocení zasílaných věznicí příslušným orgánům,
- g) poskytuje krizovou intervenci, spolupodílí se na zkoumání příčin vzniku mimořádných událostí ve vztahu k odsouzeným a navrhuje příslušná opatření vedoucí k jejich řešení, prevenci a eliminaci,
- h) vede nezbytnou dokumentaci a zabezpečuje její ochranu před zničením, odcizením nebo zneužitím (NGŘ č. 2/2022 § 55-56).

Sociální pracovník na poli praxe výkonu trestu provádí samostatnou sociální práci skládající se z pomoci a podpory odsouzeným osobám za souladu a v rozsahu zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody § 75, vyhlášky č. 345/1999 Sb. a zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Sochůrek (2007a, s. 46) považuje sociální práci ve VTOS za „*vědecky fundovanou odbornou disciplínu, která speciálními pracovními metodami zajišťuje provádění péče o člověka na profesionální základně. Sociální práce je významnou součástí pomoci, která je odsouzeným poskytována již během výkonu trestu*“. Sociální pracovník je členem poradních orgánů ředitele, členem odborných komisí pro pracovní zařazení, určení skupiny vnitřní diferenciací či komise pro návrhy zařazení odsouzených osob do extramurálních aktivit. Sociální práce ve věznici je cílena na pomoc a podporu s ohledem na individuální možnosti a potřeby klienta v řešení aktuálních problémů a k zabránění vzniku dalších problémů. Zajistit u klienta vhodným

vedením, podporou a motivací vznik potřebných kompetencí k zajištění soběstačného života v souladu společenských norem a právní legislativou. Sociální pracovník umožňuje i navázání na externí subjekty zaměřující se na kontinuální pomoc osobám po výkonu trestu odnětí svobody mezi které se řadí sociální kurátoři, neziskové nestátní organizace, sociální služby a příspěvkové organizace. Spolupráce těchto subjektu je důležitá pro svůj přesah z výkonu trestu do civilního života a výměnu informací ve prospěch postpenitenciární péče o klienta. Teorii a metod práce používaných v prostředí s multiproblémovými klienty je velké množství a záleží na konkrétním pracovníkovi jaké přístupy uplatní. V praxi sociální práce s odsouzenými osobami uplatňuje sociální pracovník diagnostickou činnost spolu s přímou prací s klientem a jeho okolím. Skupinová práce se využívá v rámci krizové intervence, kognitivně behaviorální terapie, terapeutických a edukačních programů. Mezi nezbytné další znalosti pro práci sociálního pracovníka ve výkonu trestu se řadí základy psychologie, etopedie, práva, sociologie, adiktologie, zdravotní péče, sociální politiky a také poradenství v oblasti dluhové problematiky a finanční gramotnosti. Vzdělávání sociálních pracovníků je poskytováno Akademií VS ČR a v souladu se zákonem č. 108/2006 Sb. o sociálních službách (Drápel et. al. 2021, s. 346–348).

2.2 Imperativy výkonu trestu odnětí svobody

Působení na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody se řídí zákonem č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a v § 2 odst. 1–2 garantuje hlavní zásady výkonu trestu. *„Trest může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody; tím však nesmí být ohrožena potřeba ochrany společnosti.*

S odsouzenými ve výkonu trestu se musí jednat tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, a pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovaly se takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem“ (Zákon č. 555/1992 Sb., § 2 odst. 1-2).

Zásady zacházení s osobami ve VTOS doplňuje doporučení Rady Evropy v Doporučení Rec (2003) 23. Uplatňované zásady jsou následující:

- zásada individualizace,
- zásada normalnosti,
- zásada odpovědnosti,

- zásada postupu,
- zásada reintegrace.

Zásada individualizace spočívá v požadavku přihlížet na rozdílnost osob ve VTOS. Odlišují se osobními vlastnostmi, chováním, povahou trestné činnosti, přístupem k trestu a snahou o změnu k resocializaci. Za pomoci diagnostických postupů a následných zjištění je třeba zajistit individualizovaný program zacházení zacílený na reintegraci osob po VTOS.

Zásada normálnosti požaduje vytvoření podmínek ve VTOS co nejvíce se blížící reálnému životu a nárokům, podmínkám i povinnostem kladených na člověka. Pokud tomu tak není, je minimální šance na reintegraci do společnosti a života na svobodě. Dochází k neaktivnímu postoji k životu.

Zásada odpovědnosti směřuje do určité liberalizace organizování života ve VTOS. Osobám ve VTOS by se mělo umožnit více rozhodovat o svém čase a nést za svá rozhodnutí také odpovědnost. Individuálně se rozhodovat o výběru programu zacházení, aktivit volného času či za angažovaný přístup k resocializaci získat více volného času na zájmové aktivity. Fáze získávání odpovědnosti za vlastní život umožňuje osobám ve VTOS poznat hodnotu sebe sama skrze dodržení pravidel, což rozvíjí autoregulaci potřebnou pro život na svobodě.

Zásada bezpečnosti a bezpečí. Zásada bezpečnosti apeluje na potřebu posoudit individuální nebezpečnost osob ve VTOS pro společnost. S přihlédnutím na tuto skutečnost v případech vysoké nebezpečnosti osob ve VTOS přijmou zvýšená stavebně-technická opatření. Bezpečí ve VTOS je zajištěno skrze diagnostiku a monitoring potřeb, chování a užívání obranných mechanismů spolu s analýzou trestné činnosti. Následné vyhodnocení kriminogenních rizik zajišťuje bezpečí pro osobu odsouzeného, spoluodsouzené i personál.

Zásada postupu vytyčuje požadavek individuálního plánování výkonu trestu spolu s aktualizací programu zacházení a napomáhání odsouzenému k progresivnímu vývoji za použití kognitivně behaviorálních metod.

Zásada reintegrace požaduje, aby celkové působení na osobu ve VTOS obsahovalo potřebné rozvíjení výchovných, vzdělávacích a sebeobslužných aktivit. Resocializací má docílit obětovného začlenění osob z výkonu trestu odnětí svobody do společnosti spolu s akceptací všech právních norem a hodnot uznávaných ve společnosti (Černíková 2008, s. 145–149).

Aktualizované doporučení Rady Evropy Doporučení Rec. (2006) 2rev Výboru ministrů členským státům k Evropským vězeňským pravidlům k základním principům pro VTOS ze dne 1. července 2020 zní:

- *Se všemi osobami zbavenými svobody bude zacházeno tak, aby byla respektována jejich lidská práva.*
- *Osobám zbaveným svobody budou ponechána veškerá práva, která jim nebyla zákonně odňata uložením výkonu trestu nebo vazby.*
- *Omezení ukládaná osobám zbaveným svobody budou v nezbytně minimálním rozsahu a úměrná legitimnímu účelu, pro který byla uložena.*
- *Vězeňské podmínky, které porušují lidská práva vězněných osob, nelze ospravedlnit nedostatkem prostředků.*
- *Život ve vězení se musí co možná nejvíce přibližovat pozitivním aspektům života na svobodě.*
- *Výkon trestu bude zajišťován tak, aby umožnil osobám zbaveným svobody jejich opětovné začlenění do svobodné společnosti.*
- *Je nutno podporovat spolupráci s externími sociálními službami a v nejvyšší možné míře i zapojení občanské společnosti do vězeňského života.*
- *Pracovníci věznic vykonávají důležitou veřejnou službu a jejich nábor, zaškolení i pracovní podmínky jim musí umožňovat poskytování vysoké úrovně péče o vězněné osoby.*
- *Ve všech věznicích musí probíhat pravidelné inspekce a nezávislé kontroly.*

2.3 Patologické jevy ve výkonu trestu odnětí svobody

Nástup k výkonu trestu odnětí svobody pro odsouzenou osobu znamená zásadní narušení jeho identity spolu s nezvratným přerušením funkčních sociálních vztahů, snížení sociálního postavení a narušení pojetí o vlastní osobnosti (Drápela 2021, s. 100).

Výkon trestu odnětí svobody s sebou nese negativní důsledky v podobě působení patologických jevů vycházejících z prostředí, systému VTOS a spoluodsouzených osob i následný labeling po opuštění VTOS, proto je důležité se v této souvislosti věnovat i rehabilitaci v penitenciárním pojetí.

Mezi patologické jevy, jež se vyskytují ve VTOS a způsobují narušení penitenciárního působení, patří:

- narušení či úplná ztráta pozitivních sociálních vztahů především s rodinou poskytující sociální oporu,
- sociální stigmatizace či labeling pro rodinu i osobu odsouzenou,
- v sociální sféře dále často zapříčiňují zvyšující se zadluženost a narušení volných vlastností autoregulace, samostatnosti a angažovanosti,
- vzájemné negativní působení odsouzených osob na osobní hodnoty zapříčiňuje demoralizaci, posilování otrlosti, cynismu a podlézavosti vůči personálu, které se označuje jako účelové chování s úmyslem ovlivnit či získat výhodu,
- upřednostňování a vyzdvihování asociálních či dokonce antisociálních způsobů projevu.

Všechny jevy působící současně způsobují potřebu osob ve VTOS hledat zázemí v asociálním prostředí a přijmout vězeňskou subkulturu jako náhradu za dosavadní sociálně pozitivní vazby a hodnoty (Černíková 2008, s. 115–116).

Dle Sochůrka (2007d, s. 10) je pro zdárné absolvování (přežití) tradičního výkonu trestu odnětí svobody nutné adaptovat se na život vězeňské subkultury a uvádí, že *„Adaptace v tomto smyslu znamená přijetí subkulturních norem a pravidel, značně odlišných od obecně platných, dále osvojení si nových, z hlediska „přežití“ výhodnějších vzorců chování a postupné vyhasínání adaptivního chování potřebného k životu mimo vězení“*.

Pro přijetí subkulturních norem vězeňského života, tedy adaptaci se používá také název **prizonizace**. Internalizace subkulturních norem a zásad způsobuje postupnou ztrátu adekvátních vzorců chování pro život v konsenzu s většinovou společností. Prizonizace má dva prvky. První prvek prizonizace se nazývá **institucionalizace**. Pojmenovává se tak absolutní přijetí organizování časového rozvržení dne života ve výkonu trestu odnětí svobody. Člověk ztrácí možnost uspokojení potřeb individuálním způsobem, dále snižuje vyvíjenou aktivitu směrem k uspokojení potřeb a cílů. Z těchto důvodů dochází ke změně chování a struktury osobnosti. Člověk se tak stává nesamostatným, neiniciativním a osobnost degraduje v neprospěch návratu do společnosti. Druhým prvkem je **ideologizace**. Ideologizace způsobuje akceptaci norem a pravidel ve vězeňském prostředí. Představuje život v konsenzu změněného systému hodnot, norem a pravidel vězeňské subkultury. Osobám ve výkonu trestu nahrazuje podporu, kterou by za normálních okolností získali ze zdravých sociálních vztahů.

Adaptace se také projevuje používáním vězeňského slangu, jež je i jedním z prizonizačních znaků (Fišer, Škoda 2014, s. 197–198).

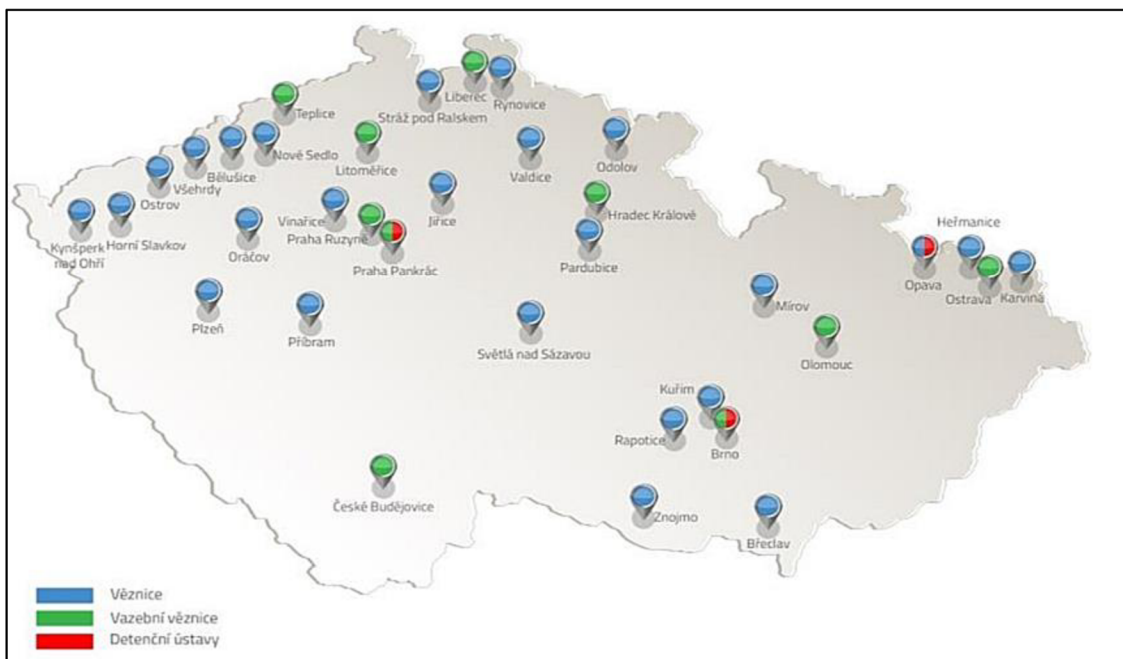
Proces prizonizace a existence deprivace v sociální sféře odsouzených osob legitimizují vznik tzv. **druhého života odsouzených**. Druhý život se dá charakterizovat jako souhrn životních norem, hodnot, přístupu a postojů, které se užívají v rámci neformální vězeňské komunity. Cílem specifických aktivit odsouzených osob je rozvoj nejefektivnějších postupů pro přežití VTOS (Drápela et. al. s. 101). Tento negativní jev tzv. druhý život ve VTOS Sochůrek (2007d, s. 17) popisuje jako, „*souhrn asociálních a antisociálních aktivit, zvláštních typů obranných reakcí, uplatňování specifické hierarchie a negativních způsobů chování a vytváření neproniknutelných kvaziformálních skupin*“.

Zamezení tohoto negativního jevu ze strany personálu VS ČR je možné jen minimálně. Odehrává se převážně ve večerních hodinách a proniknutí do utajených struktur vztahů mezi odsouzenými osobami je takřka nemožné. Druhý život osob ve VTOS je umožněn převážně díky hromadnému ubytování ve věznicích. Mezi tyto patologické aktivity narušující osobnostní změnu vedoucí k resocializace patří zejména černý trh, na kterém vězni směnou získávají povolené i nepovolené předměty narušující VTOS. Probíhá zde i organizace hazardních her. Místo peněz se hraje o věci či různé služby. Velmi vážný problém se jeví pronikání mobilních telefonů do věznic a vazebních věznic, kde může mobilní telefon posloužit jako nástroj k maření vyšetřování. Do druhého života odsouzených se řadí i agrese různých forem a zaměření dle objektu (Černíková 2008, s. 125–127).

2.4 Vězeňská zařízení v České republice

Věznice pro výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody se zřizují na základě § 1 odst. 4 zákona č. 555/1999 Sb., o Vězeňské službě a Justiční stáži České republiky na pokyn ministra spravedlnosti. Vězeňská služba zajišťuje střežení a chod dle práva v 10 vazebních věznicích, 25 věznicích pro výkon trestu odnětí svobody a ve 3 ústavech pro výkon zabezpečovací detence. Všechny tyto organizační jednotky garantují dodržování výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody v souladu a za účelem vycházejícím ze zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody ve znění pozdějších předpisů a vyhlášky č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody ve znění

pozdějších předpisů souvisle s další legislativou. Současně je ve VS ČR zřízeno 25 věznic (VS ČR, 2022).

Obrázek 1: Mapa organizačních jednotek VS ČR Zdroj: VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČR (2022)

Věznice se rozdělují podle vnější diferenciace, o které rozhoduje soud a vnitřní diferenciace, kterou stanovuje VS ČR. Soud na základě závažnosti trestu pachatele rozhodne dle zákona č. 40/2009 Sb., § 56 o umístění do věznice:

- **s ostrahou**, zařazen zde bude pachatel, u kterého nejsou naplněny podmínky pro umístění do věznice se zvýšenou ostrahou,
- **se zvýšenou ostrahou** pachatele, kterému byl uložen výjimečný trest dle § 54, kterému byl uložen trest odnětí svobody za trestný čin spáchaný ve prospěch organizované zločinecké skupiny podle § 108, kterému byl za zvlášť závažný zločin uvedený v § 14 odst. 3 uložen trest odnětí svobody ve výměře nejméně osm let, nebo který byl odsouzen za úmyslný trestný čin a v posledních pěti letech uprchl nebo se pokusil uprchnout z vazby, z výkonu trestu nebo z výkonu zabezpečovací detence.

Soud rovněž může podle svého uvážení změnit typ věznice vnější diferenciace dle odstavce 2 na základě § 56 odstavce 3 téhož zákona s ohledem na závažnost trestného činu a míry a povahy degradace osoby pachatele, uzná-li, že v jiném typu věznice bude pro pachatele zaručeno efektivnější působení s cílem vést řádný život (Zákon č. 40/2009 Sb., § 56, odst. 1-3).

Vnitřní diferenciaci je v kompetencích ředitele konkrétní věznice, který o ní rozhoduje na základě § 12a zákona č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody.

Vnitřní diferenciaci věznice s ostrahou se rozděluje dle zabezpečení na oddělení:

- s nízkým stupněm zabezpečení,
- se středním stupněm zabezpečení,
- s vysokým stupněm zabezpečení.

Umístění odsouzených osob do oddělení dle stupně zabezpečení probíhá na základě zjištění míry vnějšího a vnitřního rizika.

Vnější riziko reprezentuje úroveň nebezpečnosti odsouzené osoby pro společnost, zejména s přihlédnutím na trestnou činnost, za kterou byl odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, délku trestu, formu zavinění a s přihlédnutím k recidivujícímu chování v trestní minulosti. Vnitřní riziko vyjadřuje míru pravděpodobnosti ohrožení bezpečnosti během výkonu trestu s přihlédnutím k individuální charakteristice odsouzeného osoby, v níž se zejména přihlíží k povaze spáchané trestné činnosti, nevykonaným ochranným opatřením, průběhu minulých výkonů trestu a nebezpečí útěku ze střeženého objektu nebo při eskortě (Zákon č. 169/1999 Sb., § 12a odst. 1–3).

Za účelem specializovaného a terapeutického zacházení se na základě žádosti podané řediteli odboru výkonu vazby a trestu Generálního ředitelství VS ČR a zpracovaného projektu ředitele věznice či vazební věznice podle NGR VS ČR č. 41/2017 § 3 o specializovaných oddílech pro výkon trestu odsouzených s poruchami duševními a s poruchami chování a specializovaných oddílech pro výkon ochranného léčení zřizují následující typy specializovaných oddílů:

a) pro výkon trestu odsouzených s poruchami duševními a s poruchami chování, kteří jsou schopni zapojení do skupinového terapeutického působení; možnými typy těchto specializovaných oddílů jsou

- 1. specializovaný oddíl pro výkon trestu odsouzených s poruchou duševní a poruchou chování,*
- 2. specializovaný oddíl pro výkon trestu odsouzených s poruchou osobnosti a chování, způsobenou užíváním návykových látek,*
- 3. specializovaný oddíl pro výkon trestu odsouzených s poruchou osobnosti a chování, způsobenou užíváním alkoholu a patologického hráčství,*
- 4. specializovaný oddíl pro výkon trestu odsouzených s mentální retardací,*

b) pro výkon trestu odsouzených s poruchami duševními a s poruchami chování, kteří nejsou schopni zapojení do skupinového terapeutického působení:

1. Specializovaný oddíl pro výkon trestu odsouzených s poruchami duševními a s poruchami chování s individuálním zacházením,

c) pro výkon ochranného léčení; možnými typy těchto specializovaných oddílů jsou

1. specializovaný oddíl pro výkon ochranného léčení protitoxikomanického,

2. specializovaný oddíl pro výkon ochranného léčení sexuologického,

3. specializovaný oddíl pro výkon ochranného léčení protitoxikomanického a protialkoholního,

4. specializovaný oddíl pro výkon ochranného léčení protitoxikomanického, protialkoholního a léčení pro patologické hráčství.

3 Specializovaný oddíl ve Vazební věznici Liberec

Výkon trestu odnětí svobody primárně cílený výhradně na izolaci odsouzené osoby nezajistí kýženou změnu spočívající v resocializaci, opětovné reintegraci do společnosti a zabránění recidivy. Izolace způsobuje prohloubení patologického chování a následnou možnost recidivujícího chování u odsouzené osoby. V hodným skupinovým a individuálním působením spolu se specializovaným zacházením za přihlídnutí ke kriminogenním rizikům a potřebám lze dosáhnout očekávané reintegrace se značným snížením recidivy i u osob s poruchou duševní a poruchou chování. Plnění účelu trestu je v tomto případě nesmírně důležité. Trestná činnost těchto osob nese znaky agresivity, násilí, neúcty a bezohlednosti vůči druhým. Je tedy nezbytné deviantní chování odstranit a nahradit jej chováním respektujícím právní normy a hodnoty společnosti bez ohrožení společnosti recidivou pachatelů dopouštějících se násilných trestných činů. Mařádek (2005, s. 91) v díle Vězeňství definuje, že *„recidiva je tendence k nežádoucímu návratu do nežádoucích návyků, vad, chyb či poruch. V penologii jde o recidivu jako nežádoucí návrat odsouzeného po výkonu trestu zpět do věznice, a to z důvodu spáchání dalšího trestného činu“*.

Zásada personálu pro Specializovaný oddíl pro odsouzené s poruchou duševní a poruchou chování (dále jen „SpO“) je přistupovat a vnímat odsouzené osoby, jako lidskou bytost, ale zároveň striktně odmítat jejich trestný čin. Nevytváří se důraz na četnost selhání, ale primárně se soustředí na poslední spáchaný trestný čin, který se pokládá za vědomý a úmyslný akt, za který nese odsouzený bezvýhradnou odpovědnost. Při práci s odsouzeným se do popředí staví působení na rozvoj osobnosti odsouzeného formou důsledné konfrontace s trestným činem a jeho následky a také podpora vhodných změn v sociálních interakcích prostřednictvím restrukturalizace postojů a hodnot. Terapeutický program využívaný na SpO se nazývá terapie zaměřená na trestný čin (dále jen „TERČ“) (Hlinčík 2022, s. 3).

Terapie zaměřená na trestný čin též nazývána „Curyšský intenzivní program“ je skupinový terapeutický program založený na **principech rizik a potřeb** odsouzených osob. Tento terapeutický program, vhodný pro pachatele násilných trestných činů s poruchou osobnosti, byl navržen profesorem Frankem Urbaniokem v kantonu Curych. Terapeutický program se individuálně mění dle aktuálních potřeb a stavů odsouzené osoby. Systematicky klienta provádí hodnocením rizik, formováním skupinové soudržnosti, náhledem a konfrontací se spáchaným trestným činem, vytvářením

adekvátních reakcí v zátěžových interakcích v penitenciárním prostředí i mimo něj, a to formou extramurálních aktivit. Jedná se o jeden z posledních vývojových stupňů terapeutické intervence založené na principech kriminogenních rizik a potřeb (Jiříčka 2015, s. 67).

Princip kriminogenních rizik představuje stupeň intenzity intervence užitý v závislosti na výši významu kriminogenních rizik, kde rizika představují faktory vztahující se k příčinám spáchání trestného činu. Intervence by se měla zaměřovat na rizikové faktory působící nejzávažnější problémy v určité životní oblasti, jako je například nezvládnutí konfliktních situací. **Princip kriminogenních potřeb** směřuje intervenci jen do těch potřeb, které jsou u odsouzené osoby definovány jako kriminogenní. Kriminogenní potřeby zastupují faktory vyvolávající potřebu pachatele páchat trestnou činnost či ho pudí ke kriminálnímu chování. Potreba zde může představovat dychtivost po majetku, sexuální pud nebo potřebu zaujetí pozice nadřazenosti v partnerském soužití. Identifikace těchto potřeb je vždy individuální záležitostí (Jiříčka 2015, s. 50).

3.1 Hlavní poslání a cíle

Specializovaný oddíl pro odsouzené s poruchou duševní a poruchou chování si jako hlavní poslání vytyčil zasadit se o ochranu společnosti skrze redukci rizika recidivy osob dopouštějících se násilných trestných činů a snížení jejich nebezpečnosti pro spoluodsouzené, personál ve VTOS a společnost po jejich propuštění na svobodu. Specializované působení v rámci terapeutického programu vede odsouzené k interiorizaci takových postojů, hodnot a norem, které umožní, aby odsouzená osoba byla natolik resocializována, že bude schopna samostatně koexistovat bez ohrožujících nebo patologických či antisociálních projevů vůči společnosti. Terapeutický program má za hlavní cíl snížení rizika recidivujícího chování vedoucího k trestnému činu spolu se snížením nebezpečnosti chování klienta. Dosažení tohoto hlavního cíle je možné jen pokud budou splněny následující dílčí cíle vytyčené v terapeutickém programu:

- Podporovat a zvyšovat motivaci klienta k práci na sobě skrze speciálně-výchovné metody a terapeutickým působením iniciovat nahrazení maladaptivních vzorců chování.

- Naučit klienta komunikační dovednosti vedoucí k vyjádření a obstarání vlastních potřeb společensky akceptovaným způsobem za dodržení respektu k druhým a řešit taktéž i konfliktní situace.
- Vytvořit žádoucí prostředí pro vznik nové životní etapy klienta po propuštění a iniciovat k zaujetí odpovědného postoje vůči vlastní osobě jakož i odpovědnosti ve sféře zaměstnání, vztahů a bydlení.

Vše doposud uvedené představuje účinnou ochranu potenciální oběti po propuštění klienta. Prostřednictvím terapeutického programu a empowermentu je klient schopen po propuštění samostatně a legálně žít v rámci společenského systému, tedy dospět působením na klienta k jeho readaptaci (Hlinčík 2022, s. 3–4).

3.2 Cílová skupina vězněných osob specializovaného oddílu

Klienti přijímáni do terapeutického programu SpO jsou plnoletí muži odsouzení za násilnou trestnou činnost s poruchou duševní a poruchou chování splňující kritérium diagnózy F 60–61 dle MKN-10. Z diagnostického hlediska se jedná o odsouzené s poruchou osobnosti převážně disociální a smíšenou. Tyto osoby se ve VTOS vyznačují vysoce patologickým chováním a v rámci standardních podmínek VTOS pravidelně negativně působí na sociální atmosféru skupin dalších odsouzených osob. V interakcích jednají agresivně a s despektem. Neuznávají uplatňované právní normy a z tohoto důvodu se často dostávají do konfliktních situací se zaměstnanci VS ČR. Konfliktní a náročné životní situace nezvládají a uchylují se k volbě úniku od problému či agresí i ve formě násilí. Jejich projevy jsou zapříčiněny osobnostní dispozicí a vykazují vysoké kriminogenní riziko. Pro účel resocializace a internalizaci akceptovaných norem a hodnot společnosti je nezbytné, aby odsouzení disponovali aspekty motivace a ovlivnitelnosti. Aspekt motivace a ovlivnitelnosti je elementární pro efektivní terapeutickou práci (Hlinčík 2022, s. 5).

Odsouzení mohou být zařazeni do terapeutického programu SpO s názvem TERČ, pokud splňují následující požadavky:

- dosažení zletilosti, tedy 18let věku,
- dostatečná znalost českého jazyka k potřebě účinné komunikace,
- odsouzenému byl soudem určen typ věznice s ostrahou s vysokým stupněm zabezpečení,

- zjištěna porucha osobnosti a chování F 6 0–61 dle MKN-10 nebo je u nich hodnocena výrazná podobnost v projevech osobnostního chování k těmto poruchám (stanoví psychiatr určením diagnózy nebo psycholog orientačním posouzením),
- dle zákona č. 40/2009 Sb., spáchali trestný čin násilného charakteru, především podle § 140 (Vražda), § 145 (Těžké ublížení na zdraví), § 146 (Ublížení na zdraví), § 149 (Mučení a jiné nelidské a kruté zacházení), § 185 (Znásilnění), § 198 (Týrání svěřené osoby), § 199 (Týrání osoby žijící ve společném obydlí) nebo jiné; důležité pro splnění kritéria je individuální zhodnocení spáchaného trestného činu s prvky násilné agrese, kde se nevychází pouze z paragrafového znění spáchaného trestného činu,
- nařízena délka trestu odnětí svobody v délce minimálně 12 měsíců, tato délka trestu je hodnocena jako ideální pro absolvování programu SpO, a to i z důvodu následujícího propuštění z VTOS,
- intelektový vývoj u klientů v průměru populační normy, umožňujíc jim pochopení terapie a rozvoj sebereflexe,
- jsou ochotni připustit parciálně vlastní přičinění a vinu na spáchaném trestném činu,
- jsou motivováni a připraveni ve skupinové terapii analyzovat a konzultovat témata vztahující se k jejich spáchané trestné činnosti,
- při nadlimitním počtu žádostí o zařazení do terapeutického programu SpO se upřednostňují odsouzení, kteří nedosáhli věku 35 let, uvědomují si intrapsychické problémy a vykazují nižší míru pravděpodobnosti prizonizace (Hlinčík 2022, s. 5–6).

3.2.1 Poruchy osobnosti

V této podkapitole se práce věnuje podrobněji poněkud neurčitěmu označení odsouzení s duševní poruchou a poruchou chování na specializovaných oddílech. Kritérium pro přijetí do terapeutického programu TERČ je podmíněno diagnostikou poruchy F 60–61 podle MKN-10. Poruchu osobnosti definuje Vágnerová (2003, s. 45) „jako určitý, trvalý a těžko ovlivnitelný vzorec osobnostních rysů, které se odlišují od aktuální sociokulturní normy. Její součástí jsou některé nadměrně zvýrazněné vlastnosti a odchylky v oblasti citového prožívání, uvažování i chování“.

Označení F 60–61 se dle MKN-10 užívá pro specifické poruchy osobnosti, jež mají za následek značné narušení hodnotového a charakterového systému člověka s následným ovlivňováním chování. Typické je pro tyto poruchy nemožnost jedince se odpoutat od jejich vlivu bez zásahu zvnějšku a existence odlišných typů sociálních poruch. Projevy poruch je možné sledovat již v dětském věku klienta s postupným vývojem do dospělého věku, kde je porucha bez terapie či medikace přítomna. Klasifikace typů poruch osobnosti dle MKN-10 je následující:

- **F60.0 Paranoidní porucha**

Vyznačuje se přílišným podrážděním vůči odmítnutí spolu s neschopností přijmout kritiku vlastní osoby, nedůvěřivostí k chování druhých lidí vycházející z chybného vyhodnocování interakcí i přátelsky míněných, neschopnost vidění reálné situace, nepodložené podezírání druhá z promiskuity, extrémním vynucování osobních práv, nadhodnocování vlastní důležitosti oproti ostatním, přílišná urážlivost.

Osobnost: expanzivně paranoidní, fanatická, kverulantská, paranoidní, senzitivně paranoidní.

- **F60.1 Schizoidní porucha osobnosti**

Zapřičiňuje přijetí života ve fantazii a samotě na úkor reálných prožitků a sociální interakce s okolím. Vnitřní prožívání s neproječováním zájmu o okolí. Přítomna emoční plochost.

- **F60.2 Disociální porucha**

Porucha osobnosti charakterizovaná uspokojováním vlastních potřeb bez ohledu a na úkor pocitů či práv druhých. Asociální a antisociální chování. Resocializačně odolný typ osoby. Nízká frustrační tolerance s minimálními zábrany pro tendenci k uchylování se k agresi, a to i násilného charakteru. Lživá osobnost s tendencí k obhajování svého konfliktního jednání ve společnosti.

Osobnost: amorální, antisociální, asociální, psychopatická, sociopatická.

- **F60.3 Emočně nestabilní porucha osobnosti**

Porucha osobnosti charakterizovaná nepředvídatelným chováním bez reálného náhledu na následky, emočně nestabilní s častými výkyvy citového rozpoložení. Tendence k neuváženým emočním výbuchům a neschopnost regulace tohoto chování. Uchylování se ke svárivosti a ke konfliktním situacím s ostatními zvláště je-li jeho chování kriticky hodnoceno okolím. Diferencují se dva typy: typ impulzivní charakterizovaný primárně emoční nestabilitou a absencí kontroly pudového jednání

a typ hraniční charakterizovaný poruchou vnitřní psychiky, sociálních rolí a neurčitosti ve směřování v budoucnu s neustálými pocity prázdnoty a intenzivními a nestabilními interpersonálními vztahy s tendencí k destruktivnímu chování včetně suicidálních náznaků a pokusů.

Osobnost: různé druhy agrese, hraniční, nezdrženlivá.

- **F60.4 Histriónská porucha**

Porucha osobnosti s typickou zvýšenou citovou reaktivitou s častými projevy maladaptivních emocí. Pro osoby trpící touto poruchou je charakteristická sebedramatizace, teatrálnost, hysterický projev emocí, vyžadování neustálého ocenění od druhých, egocentričnost, nízká nebo žádná empatie, nedostatečná vůle, vyžadování neustálé pozornosti, aktivity a pocitu vzrušení. Osobnost: hysterická, psychoinfantilní.

- **F60.5 Anankastická porucha osobnosti**

Porucha osobnosti projevující se pocitem vnitřní nejistoty, pochybami o vlastní osobě a obtížné adaptability. Dále chování a myšlení nese znaky nadměrné svědomitosti, perfekcionismu, neustálé seberegulace, opatrnosti a rigidity. Mohou se vyskytovat vtíravé myšlenky nebo podněty jež nedosahují rozsahu a vážnosti obsedantně–kompulzivní poruchy. Osobnost: kompulzivní, obsesivní, obsedantně-kompulzivní.

- **F60.6 Anxiózní (vyhýbavá) osobnost**

Porucha osobnosti, pro kterou jsou charakteristické pocity neklidu, obavy, nejistoty ve vlastní schopnosti a závislosti na druhých. Dalšími projevy jsou potřeba zažívat pocit lásky a uznání, přecitlivělost na odmítnutí a kritiku, vyhýbání se interakcím a činností s vyzdvihováním potencionálního rizika v normálních situacích.

- **F60.7 Závislá porucha osobnosti**

Typický znak pro tuto poruchu je nadměrná závislost na druhých s absencí vlastní iniciativy a rozhodnutí v životě. a to i v otázkách běžných denních nároků. Pro osobnost jsou dále charakteristické pocity strachu z opuštění, bezmocnosti, nekompetence a submisivita v interakcích. Nedostatečná aspirace v seberealizaci se může negativně projevit v intelektuální či emoční sféře.

- **F60.8 Jiné specifické poruchy osobnosti**

Dle MKN-10 se do této kategorie řadí poruchy vykazující excentrickou, nezdrženlivou, nezralou, narcistickou, pasivně agresivní osobnost.

- **F60.9 Porucha osobnosti NS**

Do této kategorie se spadají nespécifikovatelné poruchy, které nelze dle projevů klasifikovat k žádné z předchozích poruch a jejich specifikací. Může to být například charakterová neuróza NS nebo patologická osobnost NS.

- **F61 Smíšené a jiné poruchy osobnosti**

Zde jsou zařazeny poruchy osobnosti způsobující časté problémy, ale nevykazují specifický vzorec znaků, dle kterých by se tyto poruchy mohly klasifikovat do určité z předchozích poruch osobnosti. Diagnostika je nesnadná z důvodu pronikání více symptomů z různých poruch bez dominujícího souboru symptomů (ÚZIS 2023, s. 234–238).

Předchozí poruchy osobnosti a jejich působení na člověka lze sumarizovat do několika společných bodů vlivu na život. Jde o trvalý stav s určitými výkyvy projevující se po celý život:

- podivným, maladaptivním a v některých případech až hrubě rušivým chováním, kterým v důsledku v nestejně míře strádá sám jedinec i jeho okolí a také se tímto chováním zvyšuje možnost různých konfliktů v interakci,
- nedostatečnou frustrační tolerancí v zátěžových a stresových situacích a následným neadekvátním jednáním,
- nedostatečnou sebereflexí nad vlastními maladaptivními názory, postoji, hodnotami a chováním vůči normám ve společnosti,
- odolností vůči pozitivnímu působení či neschopnost adaptace navzdory negativní zkušenosti (Vágnerová 2003, s. 45).

3.2.2 Agresivita a násilí ve výkonu trestu odnětí svobody

Bezpečnost v penitenciárním prostředí nejčastěji narušuje agresivita odsouzených osob. **Agresivita** se definuje jako tendence či připravenost k násilnému způsobu odezvy na sociální interakci. **Agresivní chování** vykazuje znaky překračování sociálních norem, omezení práv druhých, destrukcí lidí či neživých objektů. Agresivní chování je patologickou alternativou lidského chování, jež problémové situace či překážky řeší útokem. Vznik agresivity u člověka je podmíněn multifaktoriálně a nelze tedy přesně vytyčit konkrétní faktor původu agresivity. Na vzniku agresivity se podílejí vrozené dispozice, tedy dědičnost, změny ve struktuře či fungování mozku dané geneticky, jako následek úrazu nebo nemoci. Souvislost se nachází také s duševní či vrozenou poruchou osobnosti a abúzus psychoaktivních látek rovněž posiluje sklon k agresivitě. Vliv sociální

složky může výrazným způsobem přispět jako podnět generující agresivitu. Agresivita je ze sociálního prostředí získávána skrze instrumentální učení, nápodobou či identifikací a nejvýznamnějším zdrojem prvotní zkušenosti s agresivitou je rodina. Patologická rodina prostřednictvím vnitřních vztahů, vyznávaných hodnot, způsobem výchovy a upřednostňovaným stylem jednání způsobuje rozvoj agresivity u dítěte. Zásadním faktorem vzniku se stává citová deprivace a odmítání ze strany pečující osoby zapříčínující pocit nejistoty a z toho vzniká následná dispozice k násilnému a bezohlednému chování. Tato dispozice má tendence se lineárně rozvíjet až do rané dospělosti (Vágnerová 2008, s. 758–761).

Agresi je možné blíže identifikovat dle rozdělení na její druhy. **Afektivní agresivita** je způsobena působením silné emoce nebo afektu na jedince u kterého se projevuje skrze absenci sebekontroly. Agrese je náhlá bez předchozí přípravy. Typický spouštěč agrese je vztek způsobený dehonestujícím jednáním v interakci, hostilitou nebo uvedením v omyl. Abúzus alkoholu může také způsobit degradaci kontroly emocí a vznik afektivní agresivity. **Instrumentální agresivita** je směřována vůči objektu, který stojí mezi uspokojením tužby, potřeby a vědomou snahou agresora o její uskutečnění. **Zástupná agresivita** je následkem frustrace. Agresor přenesse negativní emoce z interakce na nezúčastněnou osobu a ta se tak stává obětí agrese, která je primárně určena osobě, se kterou se agresor nemůže konfrontovat z důvodu strachu z neúspěchu. Cílem se tak stává někdo slabší jako zástupce emočního vybití. Agresor volí mechanismus zástupného odreagování. Agrese se může projevovat v podobě fyzické agrese či verbální agrese. **Fyzická agrese** působící zranění i s možností vzniku těžkých doživotních následků, následnými psychickými traumaty a posttraumatickými stresovými poruchami se nazývá násilí. Možnost užití **verbální agrese** je cílené užití pomluvy s úmyslem hendikepovat či dehonestovat. (Helus 2018, s. 235–236).

Definice násilí podle Isdala (in Jakobsen 2022, s. 42) zní takto, „*násilí je čin namířený proti druhému člověku, který mu má ublížit, způsobit bolest, zastrašit ho nebo ponižít, aby jednal proti své vůli, respektive aby nejednal podle své vůle*“. Jestliže by se na násilný čin pohlíželo jako na formu komunikace, poté by se pachatel násilí mohl přirovnat ke sdělovacímu, oběť násilí k příjemci sdělení a samo násilí by bylo sdělení či informace komunikace.

Agrese se označuje také termíny **hostilita** a **violence**. Hostilitou se zde rozumí nepřátelské projevy proti společnosti a violenci viditelné projevy násilí. V penitenciárním prostředí se vyskytují různé formy projevů agrese. Agrese obrácená navenek může mít

podobu intrapersonální komunikace, verbální agrese, agrese cílené proti předmětu či zvířeti a nejzávažnější agrese vyskytující se ve VTOS je agrese namířená proti spoluvězněm a personálu VS ČR. Další forma vyskytující se v penitenciárním prostředí je autoagrese. Mezi autoagresi patří sebeobviňující postoje, automutilace či suicidální jednání (Mařádek 2005, s. 12). Hostilita je dlouhodobý emoční stav či sociální postoj vyznačující se nepřátelským chováním proti všem lidem. Často se u jedinců vyznačujících se hostilitou projevuje vztahovačnost a antisociální jednání v souvislosti s paranoidní či disociální poruchou. S hostilitou je spojena vědomá ambice způsobit újmu (Jiříčka 2015, s. 18).

Zdravý projev agrese se nazývá **asertivitou** a jedná se o přijatelnou variantu chování projevující se kompetencí prosadit a realizovat osobní vytyčené cíle akceptovatelnou formou zohledňující společenské normy a práva. Takto užitá agrese je ve společnosti dobře přijímána a oceňována (Vágnerová 2008, s. 757–758).

3.3 Dispozice terapeutického programu TERČ

Při působení na odsouzené osoby je hlavním nástrojem terapeutický program. Tento program je koncipován na prožívání interpersonálních vztahů v komunitě, na již zmíněných principech rizik a potřeb spolu s terapií zaměřenou na trestný čin. Tyto části tvoří jádro programu TERČ. Generální část programu tvoří skupinová psychoterapie zaměřená na trestný čin (Jiříčka 2015, s. 67–69). Tento program cílí na dvě základní oblasti. Tyto oblasti jsou oblast růstu schopnosti sebekontroly a snížení motivace k páčání trestné činnosti na druhých. Reálná rekonstrukce trestného činu je systematickým a dlouhodobým procesem vedoucím k odhalení a poznání okolností trestného činu. Během tohoto terapeutického procesu se sleduje behaviorální, kognitivní a emocionální rovina projevu a prožitku. Ke schopnosti zvýšení sebekontroly se využívá senzibilizace, uvědomění si rizikové situace, kompetence a povědomí o významech a vztazích důležitých pro páčání trestné činnosti. Na snížení motivace k páčání trestné činnosti se působí skrze úpravu emoční zkušenosti, integraci poznávací a afektivní složky vnímání druhých lidí. Pro program TERČ se využívají techniky gestaltu, imaginace a psychodynamického přístupu, které vycházejí z již známých metod psychoterapie (Roztočilová et al., 2008).

Psychoterapie je léčebná činnost, záměrné působení či proces sociální interakce. Dochází k ní prostřednictvím koncipovaných psychologických prostředků, mezi které se

řadí slova, rozhovor, neverbální komunikace, terapeutický vztah, edukace, vyplavení emocí, vztahy a interakce ve skupině (Kratochvíl 2006, s. 13). Cílem psychoterapie je dle Kratochvíla (2006, s. 17) „*reedukace, resocializace, reorganizace, restrukturalace, rozvoj či integrace pacientovi osobnosti. Podle příslušné teorie osobnosti se analyzují intrapsychické konflikty, sledují patologické fixace libida nebo patologické stereotypy v interpersonálních vztazích, usiluje se o korekci postojů. Osobnost se přetváří ve směru správné adaptace*“.

Působení terapeutického programu se odsouzené osoby účastní zpravidla 12 měsíců a v individuálních případech je možné účast v terapeutickém programu navýšit o 6 měsíců. Nejdelší možná účast v programu je 20 měsíců. Ve všech těchto případech je nejjedleálnější, pokud po ukončení programu následuje i konec VTOS s návazností na postpenitenciární péči. Terapeutický program probíhá v rámci komunity, která je rozdělena do dvou terapeutických skupin. V rámci terapeutického programu je pro obě skupiny využíván totožný program i s možností poskytnutí individuální terapie dle aktuálních potřeb klientů. Terapeutický program tvoří uspořádaný na sebe navazující celek rozdělený do jednotlivých fází. Každá fáze programu v sobě nese cíl, určitou dobu trvání a prostředky, kterými je dosahovány postupné změny. Individuálně se klientovi přizpůsobuje délka jednotlivých fází v ohledu na splnění daných kritérií, která jsou nutná pro postoupení do další fáze programu (Jiříčka 2015, s. 68–69).

První fáze se nazývá **Posuzovací fáze**. Odsouzený se během doby přibližně jednoho měsíce účastní přijímacích pohovorů, vstupního psychologického vyšetření a současně se analyzuje jeho vhodnost pro zařazení do SpO. Je-li přijat do programu podstoupí přijímací řízení a seznamuje se s režimem života v komunitě. **Cílem** této fáze je zhodnocení přítomnosti motivace ke změně, odhalení osobnostních rysů a psychických vlastností, vhodnost pro zařazení, provedení klienta fungováním komunity i s jejími pravidly a účast na denních komunitních sezeních, postupné adaptování se na režimová opatření.

Vstupní fáze se klient účastní orientačně od druhého až do čtvrtého měsíce. V tomto rozmezí pokračuje adaptace a integrace do života a činnosti komunity. Klient se seznamuje s vlastní strukturou osobnosti a přejímá odpovědnost za vlastní život. Klient se prvně podílí na skupinové terapii, ve které hovoří o vlastním životě. Účastní se vzdělávacích, zájmových a sportovních aktivit. **Cílem** této fáze je:

- Interiorizace komunitních pravidel spolu s přizpůsobením se prostředí SpO.
- Integrace a tvoření důvěry v komunitu.

- Sebereflexe patologie vlastního jednání a následná seberegulace agrese v interakcích.

Dosahování cílů se ve vstupní fázi se realizuje skrze důsledné dodržování komunitních pravidel, účasti na komunitních sezeních, skupinové terapii a působením speciálně-výchovných aktivit.

Hlavní fáze probíhá orientačně od pátého do sedmého měsíce. Klient je v této fázi připraven převzít odpovědnost za sebe i druhé. K vlastní odpovědnosti je motivován prostřednictvím práce a aktivity pro komunitu. Ve skupinové psychoterapii dochází k exploraci a rekonstrukci spáchaného trestného činu. Prostřednictvím skupinové psychoterapie je působeno na zaujetí odmítavého postoje vůči spáchanému trestnému činu a přijetí odpovědnosti za jeho spáchání. Skrze interakce s okolím se klient učí řešit konflikty a vztahy bez patologických projevů agrese. Klient je veden k saturování potřeb bez porušování právních norem a hodnot uznávaných ve společnosti. Edukace klienta probíhá v oblasti vztahů, obstarání bydlení a zajištění si práce. Probíhá reorganizace adekvátních hodnot pro život ve společnosti. Pro naučení se adekvátního trávení volného času rozvíjí klient umělecký, kulturní a sportovní potenciál v rámci možnosti výběru z široké palety zájmových aktivit. Klient zaznamenává interakce a pocity do deníků k pozdější hodnotící sebereflexi. **Cílem** této stěžejní fáze je akceptace odpovědnosti, schopnost kontrolovat patologické chování s akcentací na agresivní projevy v chování, přijetí adekvátních hodnot a postojů, rozvoj osobnosti v komplexní formě, aspirace o řešení narušených vztahů v rodině a dalších důležitých vztahů spolu s výběrem adekvátních volnočasových aktivit. Dosahování cílů se v hlavní fázi realizuje skrze důsledné dodržování komunitních pravidel, účasti na komunitních sezeních, skupinové i individuální psychoterapii a působením speciálně-výchovných, edukačních a zájmových aktivit. Klient má možnost se účastnit extramurálních aktivit při kterých si ověřuje své dosud interiorizované změny v chování, hodnotovém žebříčku, postojích a přístupu k životu.

Fáze přípravy na propuštění probíhá od osmého měsíce až do konce programu TERČ. Odsouzený klient si je v této fázi již vědom odpovědnosti za spáchaný trestný čin a chování, které k němu vedlo v souvislosti s životem před uvězněním. Klient již v této fázi nahradil maladaptivní chování za přijatelné vzorce chování uznávané ve společnosti. Příprava na propuštění se realizuje primárně v oblasti zvládání obtížných a konfliktních situací, vztahů, zajištění bydlení a práce. **Cílem** této výstupní fáze z programu je

uvědomění si vlastní hodnoty, sebedůvěry a vytvoření copingových strategií pro adekvátní řešení v konfliktních a zátěžových situacích. Dochází k přijetí postojů a hodnot pro život na svobodě bez návratu ke kriminálnímu chování (Hlinčík 2022, s. 8–10).

3.4 Aplikované metody a formy

Terapeutický program působí na odsouzené osoby prostřednictvím metod, forem a technik tvořící jednotlivé komponenty, které jsou koncipovány do logicky na sebe navazující a komplexní celek s cílem dosáhnout pozitivní změny v oblasti maladaptivních postojů a hodnot pronikajících do chování klienta. V celém trvání realizace terapeutického působení programu je zohledňováno individuální zařazení klienta v jednotlivých postupných fázích. Nejdůležitější součásti terapeutického programu, který je povinen absolvovat každý odsouzený jsou:

- Komunitní sezení (pětkrát týdně 30 minut),
- Skupinová psychoterapie (speciálně výchovná, jednou týdně 90 minut),
- Dramaterapie, která patří mezi výchovné disciplíny, v níž převažují skupinové aktivity zaměřené na rozvoj vnitřního vhledu, sebereflexe a na možnosti změny naučeného maladaptivního chování. Ve skupině postupně dochází k vytvoření prostoru a struktury pro změnu, rozvoj důvěry, spolupráce a účinné komunikace. Vzhledem k SpO je žádoucí jako prevence konfliktů a udržení pohodové a vstřícné atmosféry (speciálně výchovná, čtyřikrát týdně 90 minut),
- Feuersteinova metoda instrumentálního obohacení, představuje stimulaci kognitivního rozvoje, který umožňuje sociální a osobnostní růst klienta (speciálně výchovná, jednou týdně 90 minut,)
- Základy společenského chování (vzdělávací, jednou týdně 90 minut),
- Bezpečná jízda (vzdělávací, jednou týdně 60 minut),
- Světozor, je všeobecný rozhled z oblasti kultury, historie, politiky, ekonomie, geografie (vzdělávací, jednou týdně 90 minut),
- Teorie sportovní přípravy, je seznámení odsouzených osob s hlavními principy získávání a udržování pohybové gramotnosti (vzdělávací, jednou týdně 90 minut),

- jóga, podpora vyrovnání se s chronickým stresem, naučit se relaxační techniky, zlepšení kondice, vytvořit návyky pro udržení well-being (speciálně výchovná, jednou týdně 75 minut),
- psaní deníků (individuálně, kontrola a zpětné vazby jednou týdně).

Nepovinné aktivity:

- individuální poradenství a terapie (jen v případě potřeby, 60 minut týdně),
- power jóga (jednou týdně 45 minut) (Hlinčík 2022, s. 10–11).

Terapeutický program TERČ je primárně zaměřen na spáchaný trestný čin násilného charakteru, který je značně nebezpečný pro společnost. Terapeutický koncept programu svým složením akcentuje na potřebu ochrany společnosti a eliminaci recidivy násilné trestné činnosti. Primárně se působení soustředí na internalizaci postojů a hodnot, které povedou v klientově životě k eliminaci sociálně patologického chování. Kontinuální působení na klienta dle Hlinčíka (2022, s. 13) zahrnuje rozvinutí následujících kompetencí *„schopnost sebenáhledu skrze sekvenční rekonstrukce deliktu, cvičení na kontrolu fantazií, podpora empatie ve vztahu k oběti, zpracování kognitivních zkreslení, převzetí odpovědnosti za delikt, zpracování strategií pro zamezení recidivy, převzetí odpovědnosti za své jednání jako takové, podpora sociálních kompetencí, předvídaní problémových situací, účinné osobní strategie na zvládnutí problémové situace“*.

Současně s terapeutickým programem působí na klienty také režimové, pracovní a volnočasové aktivity s cílem rozvinout u klienta nezávislost a samostatnost. Mezi aktivity umožňující vytvoření této schopnosti se řadí sebeobslužné aktivity zahrnující i praní a žehlení spolu se zájmovými aktivitami jako kondiční cvičení, míčové hry a práce s počítačem (Hlinčík 2022, s. 13).

Za nejzásadnější metodu využívanou v rámci terapeutického působení v programu se považuje skupinová psychoterapie zaměřená na trestný čin. Matoušek (2008, s. 165) uvádí, že *„psychoterapie je léčení psychologickými prostředky, které provádí speciálně vyškolený psychoterapeut. Půdou, na níž psychoterapie pracuje je terapeutický vztah mezi klientem a terapeutem, případně mezi více klienty a terapeuty“*. Vztah mezi klientem a terapeutem se považuje za velice důležitý faktor v psychoterapii. Ve vztahu je důležité, aby se klient v psychoterapii cítil v bezpečí a důvěřoval osobě psychoterapeuta. Terapeut dosahuje tohoto stavu skrze projevenou kongruenci, přijetí, empatii a porozumění vůči klientovi. Vzájemný vztah definuje bezprostřednost, odevzdanost a vřelost. Ve skupinové psychoterapii se kromě vztahu klient a terapeut objevuje dynamika a tenze ve skupině,

kteře přinášejí podpůrné terapeutické faktory (Jániš 2010, s. 32). Jániš (2010, s. 33) uvádí že „*Terapeutický faktor je takový prvek ve skupinové terapii, který je činný ve prospěch klienta (umožňuje klientovo zlepšení - např. v oblasti intenzity symptomů, změny chování, osobního růstu atd.). Je způsoben osobou v terapii přítomnou (terapeutem, členy skupiny, klientem samotným)*“.

Fáze skupinové psychoterapie zaměřené na trestný čin:

1) **Seznamování a utváření vztahů** (povinná)

Tato fáze má klientovi zprostředkovat pocit skupinové koheze a umožnit poznání, že nikdo není stejný, každý má vlastní hodnoty, každý člověk dokáže rozlišovat dobro a zlo, každý má v životě člověka, ke kterému se vztahuje a každý již prožil život a nese si z něj specifické zkušenosti.

2) **Životopisná skupinová sezení** (povinná)

V této fázi dochází u klienta k sebe exploraci a klient před skupinou hovoří o dosavadním průběhu svého života. Klientovi se umožňuje hovořit v čase jedno sezení v trvání 90 minut, v individuálních případech je čas prodloužen potřebě klienta.

3) **Skupinová sezení zaměřená na kriminální kariéru** (povinná)

V této etapě každý klient před skupinou hovoří o důvodech, které shledává jako podstatné, že páchal trestné činy, co ho k nim pudilo, jaké potřeby tím saturoval a o co přišel a co způsobilo, že je aktuálně ve výkonu trestu. Každému klientovi se poskytne v sezení doba 90 minut nebo individuálně více.

4) **Rekonstrukce trestného činu** (povinná)

V této fázi každý klient před skupinou hovoří o jednom vybraném, zpravidla posledním spáchaném trestném činu. Důraz je kladen na reflexi a sebereflexi emocí, kognitivních procesů, postojů a hodnot. Zpravidla je každému klientovi vyhrazeno jedno sezení v trvání 90 minut, v případě potřeby i více.

5) **Fantazie** (u indikovaných odsouzených)

Klient se nachází ve fázi, kdy před skupinou odhaluje a mluví o vlastních fantaziích majících souvislost se spáchanou trestnou činností, negativním citovém rozpoložením, obsesích ohledně propuštění na svobodu a jiných nelibých prožitcích či pocitech. Tato fáze slouží k utvoření představy o budoucím životě a chování v něm. Klientovi bývá vyhrazeno jedno sezení v trvání 90 minut. Individuálně lze dobu prodloužit.

6) **Kontrola fantazií** (u indikovaných odsouzených)

V této fázi se klient snaží korigovat své negativní fantazie. Zpravidla je každému klientovi vyhrazeno jedno sezení v trvání 90 minut, v případě potřeby i více.

7) **Empatie do oběti (u indikovaných odsouzených)**

V tomto stádiu se odsouzený snaží empaticky vcítit do prožitku oběti a následků svého trestného činu na oběť, a to rovněž prostřednictvím hraní role oběti. Zpravidla je každému odsouzenému vyhrazeno jedno sezení v trvání 90 minut, v případě potřeby i více.

8) **Individuální plán k profylaxi** (povinná)

Každý klient před skupinou zhodnotí, jak vysoká jsou rizika recidivy a co by mělo recidivu způsobit. Od skupiny poté obdrží zpětnou vazbu, která mu umožní objevit dosud nepoznané souvislosti a příčiny, ze kterých má možnost čerpat při změně chování. Zpravidla je každému klientovi vyhrazeno jedno sezení v trvání 90 minut, v případě potřeby i více (Hlinčík 2022, s. 11–12).

Psychoterapie aplikovaná v programu TERČ eklekticky čerpá z technik psychodynamického přístupu, gestaltu a imaginace, které vycházejí ze známých metod psychoterapie. Kratochvíl (2006, s. 40) uvádí, že „*Dynamická psychoterapie zkoumá interpersonální vztahy a současně konflikty pacienta, v nichž lze často odhalit důsledky maladaptivního sociálního chování pacienta, který si tímto chováním konflikty spoluvytváří, zhoršuje nebo opakuje. Takové chování pak nezřídka souvisí s jeho minulými zkušenostmi, odráží se v něm dřívější konflikty, frustrace a traumatické zážitky*“.

Dynamická psychoterapie umožňuje klientovi uvědomění si vlastního přičinění na opakujících se problémech, porozumět spojitosti mezi aktuálním maladaptivním chováním nebo postojem či prožíváním v souvislosti s minulými emotivními prožitky (Kratochvíl 2006, s. 40). Dynamická terapie obsahuje sedm typických znaků a sice zaměření na afekty, odpor, zachycení vztahových a pocitových vzorců, minulé zážitky, interpersonální zkušenosti, terapeutický vztah a imaginace (Vybíral, Roubal 2010, s. 82).

Gestalt terapie se zaměřuje na terapeutický proces a klade zásadní důraz na uvědomění a kontakt. Uvědomění je definováno jako: „*prožitek, při kterém je člověk v kontaktu s vlastní existencí, s tím, co je. Při uvědomování člověk ví, co dělá a jak to dělá, ví, že má další možnosti a že si zvolil být takový, jaký je*“ (Yontef in Vybíral, Roubal 2010, s. 165). Důraz se také klade na prožitek **ted'** a **tady** spolu uvědoměním si volby svého jednání a zodpovědnosti klienta za způsob jakým se vztahuje ke společnosti a sám k sobě. V hodné je uvědomění si možnosti alternativy k internalizovaným maladaptivním vzorcům chování v interakci s okolím a vytvářet tak pozitivní kontakt (Vybíral, Roubal 2010, s. 166).

Imaginace v terapii slouží k možnosti navržení určitého obrazu, motivu či tématu klientovi, který v imerzi delší dobu zažívá živé představy. Imaginace slouží k sebeaktualizaci s akcentací na budoucnost, meditování o životním poslání, vztazích,

vyznávaných hodnotách a k uvědomění si skrytých motivů vlastního jednání a nevědomých konfliktů (Kratochvíl 2006, s. 176).

Eliminace recidivy násilné trestné činnosti prostřednictvím TERČ je velice efektivní. Recidiva pachatelů násilné trestné činnosti je 59,9 % (Blatníková 2021, s. 87). Obecná recidiva bez časového omezení je 70,86 %. Jiříčka (2015, s. 221) ve svém výzkumu s daty získanými v rozmezí let 2009–2015 uvádí, že „z již propuštěných absolventů programu TERČ recidivovalo do 12 měsíců 10,4 %, ze všech odsouzených zařazených do programu TERČ selhalo (bylo vyloučeno) nebo recidivovalo od roku 2009 bez časového omezení 30,2 % jedinců“. Je tedy evidentní, že tento terapeutický program je efektivní nástroj penitenciárního působení VS ČR a potažmo i trestní politiky státu.

4 Osobnost pachatele

Předvídat vývoj osobnosti ve všech jeho aspektech a proměnných nelze zcela jednoznačně. Existuje mnoho teorií vývoje a utváření osobnosti, avšak ani jedna neposkytuje kompletní obraz vývoje osobnosti a odpovědi na všechny otázky ohledně osobnosti a vývoje člověka. Biologické predispozice a vnější vlivy jako sociální a kulturní prostředí působí společně a utvářejí individuality. V některých případech dochází v utváření a vývoji osobnosti k patologickému působení izolovaně či společně již zmiňovaných determinantů a osobnost se tak stává náchylná k překračování sociálních norem, hodnot a zákonů ve společnosti. Vágnerová (2004, s. 30) uvádí, že *„Psychický vývoj, standardní i abnormální, lze charakterizovat jako proces postupné proměny jednotlivých psychických funkcí i celé osobnosti. Jeho průběh závisí na individuálně specifické interakci vrozených dispozic a komplexu působení různých vlivů prostředí“*. Jiříčka (2015, s. 13) ve své publikaci uvádí, že, *„I když se přes dějiny psychologie a psychologie osobnosti přehrnala ze všech možných směrů řada vln, v obecné rovině si lze osobnost představit jako určitý soubor vlastností, charakterizujících celistvou individualitu daného člověka, zaměřeného na realizaci životních cílů a rozvíjení svých možností ve společnosti. K tomu se v ní v každém jedinci spojují biologické, psychologické a sociální aspekty, aby mohla utvářet vztahy: vztahy k sobě, k druhým, k prostředí a společnosti“*.

4.1 Patologický vývoj osobnosti

Vývoj osobnosti není procesem odehrávajícím se izolovaně, osobnost se utváří nejvíce v interakci s druhými lidmi a je tedy provázána se společností. Osobnost se utváří během života a její působení na osobnost negativního rázu je zde předpoklad deviace.

O deviaci hovoříme v souvislosti s disfunkční socializací. **Disfunkční socializace** nese znaky:

- neschopnosti jedince vytvářet bezpečné, trvalé, harmonické vztahy,
- komplikované začlenění do sociálních skupin,
- uznávání hodnot a norem, neslučitelných s pozitivní interakcí s druhými lidmi,
- nemá osvojen dostatečný počet sociálních rolí, a proto se chová neadekvátně.

Způsobuje-li disfunkční socializace problémy v interakci s okolím natolik závažné, že je nutné poskytnout speciální opatření v podobě poradenské, převýchovné, nápravné či trestní, jedná se o vznik deviace. Nebezpečným důsledkem disfunkční socializace pro společnost je agresivita a různé projevy kriminálního chování. Mezi primární faktory vedoucí k sociální disfunkci se řadí:

- Traumata zapříčiněná zneužíváním, hrubým zacházením, ponižováním, nadměrným trestáním, kterému dítě či dospívající neumí předcházet,
- Neúplná izolovaná rodina s interpersonálními konflikty, porucha osobnosti rodičů se souběžným patologickým či deviantním jednáním,
- Citová deprivace a nedostatek pozitivních vzorů s absencí reálných východisek (Helus 2018, s. 253).

Vágnerová uvádí že, u lidí, kteří byli v dětství vystavováni násilí či byli jinak týráni se zvyšuje riziko asociálního, neempatického jednání, směřovaného proti lidem. Předpokládá se, že tato zkušenost z dětství je ovlivnila natolik, že způsobila emoční apatii a absenci sebekontroly. Souvislý rozvoj těchto problémů již od dospívání může sloužit jako aktivátor kriminálního jednání (Vágnerová 2008, s. 617).

Patologie osobnosti se projevuje již v dětském věku. *„Pachatelé trestných činů si v rodině osvojili vzorce asociálního chování, které používají i ve své dospělosti a předávají je svým potomkům. K prvním kriminálním aktivitám dochází v adolescenci, příslušnost k partě, často jednoznačně asociálně zaměřené, zvyšuje riziko identifikace s jejími hodnotami a rozvoje nežádoucích vzorců chování“* (Vágnerová 2014, s. 736–737).

Patologický vývoj osobnosti je vždy posuzován vůči určité normě platné ve společnosti. Norma se může v různých kulturách lišit a není tedy jednotná. Vágnerová (2003, s. 6) uvádí že *„Hranice normy je pohyblivá, normalita může být posuzována podle mnoha různých kritérií, v souvislosti na okolnostech, které toto hodnocení vyžadují“*.

4.2 Profil osobnosti pachatele trestné činnosti

Pro ochranu společnosti neexistují přesné metody k určení psychických předpokladů, modelů osobnosti či charakteristik za účelem predikce odhalení pachatelů trestné činnosti. Je ale možné dle analogických souvislostí a charakteristik v patologickém chování pachatelů trestné činnosti určit typické obecnější znaky vyskytující se u této subkultury. Typickým znakem je logické uvažování nad páčáním trestné činnosti již bez uvědomění

si následků. Následek páchaní trestné činnosti ve formě výkonu trestu odnětí svobody není pro většinu dostatečné odstrašující a často se tak jedná o recidivující pachatele pro které je VTOS již běžnou součástí životního stylu. Tito jedinci nemají vytvořené návyky a modely chování pro řešení problémů bez porušování právních norem a v mezích sociokulturních zvyklostí. Analogické znaky pachatelů se často vyskytují v oblasti prožívání. Vyskytuje se u nich vyšší míra reaktivity a nezdrženlivosti vedoucí k afektivnímu jednání. Tato emoční nestabilita narušuje sociálních interakce. Ve vztazích a k okolí se vyznačují emoční plochostí, nízkou mírou empatie, povrchností citů, negativismem až hostilitou. V souvislosti s trestnou činností se projevují nízkou sebereflexí a často se vyskytuje osobnostní rys externalismu. Způsob myšlení a uvažování je u pachatelů trestné činnosti rigidní. Kognitivní indolence se projevuje degradací osobnosti, orientací na přítomnost bez snahy o vlastní seberealizaci či plánování činnosti do budoucna. V návaznosti na orientaci na přítomnost se tito jedinci řídí pudy, potřebami a impulzy vycházejících z aktuálních pocíťovaných potřeb. Jejich jednání za dosažením saturace pudů či potřeb vykazuje nezdrženlivost a porušování právních norem. Obecný znak pro dosahování cílů u pachatelů trestné činnosti je agresivita a bezohlednost při páchaní trestných činů (Fišer, Škoda 2014, s. 177–178).

Sociodemografické a osobnostní charakteristiky pachatelů násilné trestné činnosti Boukalová (2021, s. 29–32) uvádí jako důležité a specificky se projevující aspekty pro dopadení pachatele. Mezi nejčastější pachatele patří muži pocházející z nižší socioekonomické vrstvy s disfunkční socializací projevující se narušenými rodinnými vztahy, častým a nepřiměřeným trestáním v dětství, direktivní a nejednotou výchovou. Často lze v anamnézách pachatelů vysledovat edukační problémy, asociální chování v kolektivu a abusus alkoholu či jiných psychotropních látek. Nejzávažnějších trestných činů násilného charakteru se často dopouštějí pachatelé s podprůměrnými rozumovými schopnostmi v rozsahu inteligenčního kvocientu 90–70 tedy mentální subnormy. Tito pachatelé spáchají 40 % násilných trestných činů. Nedostatečná schopnost adaptace a řešení nestandardních situací u jedinců v pásmu subnormy způsobuje zvýšený počet pachatelů násilné trestné činnosti z této kategorie. Velice častým kriminogenním faktorem je u násilné trestné činnosti abusus alkoholu. Prevalence výskytu abusu alkoholu u pachatelů násilné trestné činnosti se odhaduje na 40–60 %.

Rozdělení dle psychopatologické perspektivy je vhodné při stanovení osobnosti pachatelů trestné činnosti. Rozlišení osobnosti pachatele se diferencuje do pěti základních typů.

První **socializovaný typ** neboli také **normální typ** pachatele je osobnost, která má standartní myšlení, chování a dynamiku prožívání emocí v mezích společenské normy. Pyramidu hodnot tvoří běžné potřeby a uspokojování těchto potřeb probíhá bez asociálního nebo antisociálního chování. U normálního typu pachatele proběhla úspěšná socializace s rozvinutím sebereflexe a interiorizace morálních norem. V reakci na spáchaný trestný čin pachatel pociťuje výčitky svědomí, smutek, nejistotu z budoucnosti, strach ze zavržení blízkými a ztrátu sebevědomí. Trestná činnost pachatelů socializovaného typu je diskontinuitního charakteru. Jako spouštěč či motivace kriminálního jednání se uvádějí silné situační tlaky, nevědomé překročení zákonné normy či nedbalostní jednání.

U druhého, **neurotického typu** pachatele vykazuje osobnost znaky prezence neurotické poruchy různé závažnosti. Mezi znaky neurotických poruch se řadí zvýšená a přetrvávající úzkost, vtíravé myšlenky a nutkání k činu, depresivní osobnostní ladění či hysterické prožívání emocí a interakcí. Motivovanost pachatele k trestnému činu většinou pochází z nevyřešených emocionálních konfliktů v rodině. Kriminální jednání je charakterizováno jako vzdor vůči rodině. Častěji se jedná o mladšího pachatele pocházejícího ze střední sociální vrstvy, který v rodině prožívá citovou deprivaci, pocit viny, dominantní výchovu rodičů nebo frustraci z touhy po uznání. Kriminální jednání z pocitu viny je neuvědomované. Vnitřní obviňování za svou často i fiktivní nedokonalost je spouštěč delikventního chování. U pachatele po potrestání vymizí neuvědomovaný pocit viny a s tím i deprivace z důvodu právního postihu.

Třetí, **psychopatický typ** pachatele, je z důvodu své osobnosti akcentován ke kriminálnímu jednání. U tohoto pachatele mají zásadní vliv vrozené a dědičné dispozice. Motivační faktory situace k páčání trestné činnosti jsou minimální. Pachatel se ve svém jednání a prožívání odlišuje od běžné normy ve společnosti a pro ostatní se tak stává nápadným a zvláštním. Psychopatie je relativně trvalá osobnostní porucha. Porucha zapříčiňuje absenci některých vlastností, které jsou přítomné v normální osobnosti jako třeba ztráta vyšších citů, empatie nebo až jejich přílišné prožívání s projevem agresivity, výbušnosti, nezdrženlivosti. Pro tento typ pachatele se také užívá označení sociopat. **Sociopat** se definuje jako osobnost odmítající, porušující či nerespektující právní ani sociální normy. Sociopat je jedinec, který většinou prošel deviantní socializací oproti psychopatovi, u kterého kriminální jednání způsobuje ve větší míře dědičnosti. Mezi psychopaty dochází často k recidivujícímu chování. Tato skupina pachatelů se také nazývá pachatelé s poruchou osobnosti a poruchou chování (Čírtková 2009, s. 62–66).

Čtvrtý typ pachatele uvádějí Fischer a Škoda (2009, s. 184) jako **mentálně nedostatečný typ**. Tito pachatelé disponují nižší mírou intelektových schopností. Trestná činnost odráží rozumové schopnosti tohoto typu pachatele a většinou nese znaky primitivnosti a neuváženosti jednání. Ve skupinové trestné činnosti zastává roli lehce ovlivnitelného vykonavatele myšlenek a přání organizátora. Charakter trestného činu bývá násilného či sexuálního motivu často vyplývající ze základních pudů pachatele v pásmu mentální retardace.

Psychotický typ pachatele se označuje pachatel, kterého v době spáchání trestného činu postihovala konkrétní forma nejtěžšího duševního onemocnění. Kriminální činy provedené psychotikem jsou specifické pro svou neobvyklost, brutalitu a nepochopitelnost. Motivační činitelé se nedají určit pro svou nelogičnost a bizarnost provedení (Čírtková 2009, s. 66). Fischer, Škoda (2009, s. 187) uvádějí, že jako nejčastější formy duševních onemocnění se u pachatelů trestných činů vyskytují schizofrenie v její paranoidní formě, afektivní poruchy jako deprese a bipolarita či různé psychózy zapříčiněné zneužíváním návykových látek.

II PRAKTICKÁ ČÁST

5 Průzkumné šetření

Teoretická část bakalářské práce přinesla vhled do problematiky VTOS a speciálních činností, které zabezpečuje VS ČR dle platné legislativy na specializovaných oddílech pro odsouzené s poruchou duševní a poruchou chování.

Praktická část bakalářské práce se zabývá odsouzenými osobami umístěnými ve výkonu trestu odnětí svobody ve Vazební věznici Liberec na specializovaném oddíle pro odsouzené s poruchou duševní a poruchou chování. Tento oddíl se vyznačuje specifickým přístupem k odsouzeným osobám prostřednictvím skupinové psychoterapie zaměřené na trestný čin, jež je součástí komplexního terapeutického programu zaměřeného především na snížení nebezpečnosti odsouzených osob pro společnost a eliminaci recidivy.

Tento program je velice úspěšným v působení na odsouzené osoby a jejich změnu vedoucí k životu v konsenzu s právem a hodnotami většinové společnosti. Proto se autor snaží prostřednictvím šetření zjistit, která aktiva je v tomto terapeutickém programu nejdůležitější pro tíženou změnu hodnot a postojů.

5.1 Cíl průzkumného šetření

Hlavním cílem průzkumného šetření na specializovaném oddíle pro odsouzené s poruchou duševní a poruchou chování je zjistit, **jak odsouzené osoby hodnotí terapeutický program, kterou aktivitu považují za nejvíce motivující ke změně a vedení řádného života po propuštění a jaké další aktivity ze speciálně výchovných, vzdělávacích a zájmových hodnotí jako nejvíce přínosné pro život na svobodě.**

Výsledky šetření by mohly pomoci identifikovat jednotlivé aktivity, které nejvíce ovlivňují změnu v patologickém chování odsouzených s poruchou chování a poruchou duševní a následně tyto aktivity terapeutického programu implementovat pro zkrácený intenzivní program pro více odsouzených osob s podobnými patologiemi v chování. Takovýchto odsouzených osob se ve VTOS vyskytuje mnohem větší množství a není v možnostech VS ČR ať už ubytovacích či personálních zajistit všem účast na terapeutických programech ve specializovaných oddílech. Zkrácený intenzivní program s vybranými terapeutickými aktivitami by se tak stal přístupnější většímu počtu odsouzených osob s touto patologií.

5.2 Dílčí cíl průzkumného šetření a formulace průzkumné otázky

Jako dílčí cíl průzkumného šetření si autor klade zjistit, zda odsouzené osoby byly socializovány v patologickém prostředí a zda na odsouzených bylo páčáno nepřiměřené násilí jako trest. Patologická socializace a nepřiměřené násilí kterému byly odsouzené osoby vystaveny v dětství, mohlo být důsledkem následného rozvoje antisociálního chování vedoucího k násilnému kriminálnímu jednání.

Autor si zvolil následující průzkumnou otázku pro dílčí cíl průzkumného šetření. **Je násilné kriminální jednání u odsouzených osob na specializovaném oddíle pro odsouzené s poruchou duševní a poruchou chování důsledek patologické socializace a častého a nepřiměřeného trestání v dětství?**

5.3 Metody aplikované pro výzkumné šetření

Pro uskutečnění cílů bakalářské práce si autor zvolil využít kvantitativní metodologie pro průzkumné šetření. Kvantitativní výzkum operuje se získanými číselnými daty. Ze získaných dat poté určuje množství, rozsah či frekvenci sledovaných dat. Číselná data je možné matematicky zpracovat. Data se sčítají a určuje se jejich průměr či procentuální hodnota. Kvantitativně orientovaný výzkum poskytuje možnost precizního a jednoznačného vyjádření výzkumných údajů v podobě číselných údajů (Gavora 2010, s. 31).

Průzkumnému šetření předcházela analýza dostupných zdrojů vztahujících se k cílům bakalářské práce. Pro sběr dat v šetření autor zvolil jako nástroj sběru dat dotazník. Hlad'o (2011, s.30) konstatuje, že výhodou dotazníkového šetření je jednoduchost zpracování a vyhodnocení shromážděných dat od respondentů. Další výhodou je možnost respondenta vyplnit dotazník v době a místě, které je pro něj nejvhodnější a eliminuje se tak stres. U respondentů z řad odsouzených osob ze specializovaného oddílu pro odsouzené s poruchou duševní a poruchou chování se tak stal dle úsudku vycházejícího z vlastní zkušenosti s těmito odsouzenými osobami jako nejvíce vyhovující z hlediska předcházení vzniku konfliktní situace či interakce a neochoty k jiné formě získání požadovaných dat.

Dotazník, určený ke kvantitativnímu šetření byl sestaven autorem a jedná se tedy o dotazník vlastní konstrukce. Dotazník sestává z uzavřených a polouzavřených otázek.

Respondent byl v dotazníku realizátorem ubezpečen o anonymitě dotazníku a jeho využití výhradně jako podklad pro vypracování praktické části bakalářské práce. Administrace dotazníku se realizovala prostřednictvím vychovatele na specializovaném oddíle v rozmezí 19. 10. 2023 až 23. 11. 2023 z důvodů zachování anonymizace respondentů a obavy z neochoty při spolupráci na dotazníkovém šetření při odhalení osoby realizátora. Pro odsouzené osoby je realizátor na straně represivní složky a podílí se na penitenciárním působení.

Jednotlivé otázky v dotazníku jsou koncipovány k dosažení cílů stanovených pro bakalářskou práci. Struktura dotazníku je složena ze 17 otázek. Otázky č. 1 až č. 4 sloužily k účelu zjištění věkové struktury, dosaženého nejvyššího vzdělání, věku v prvním trestu odnětí svobody a četnosti výkonu trestu odnětí svobody. Otázky č. 5 až č. 8 směřovaly k odhalení patologické socializace v rodině. Zbylé otázky zprostředkovaly splnění hlavního cíle bakalářské práce. Zjištěné hodnoty v rámci dotazníkového šetření byly matematicky upraveny zaokrouhlením na celá čísla. Výsledné hodnoty byly zaneseny do tabulek s uvedením absolutní četnosti (n) a do grafů ve kterých byla uvedena relativní četnost (%) v procentuálním vyjádření.

5.4 Vzorek průzkumného šetření

Objektem průzkumného šetření kvantitativní metodou byl zvolen specializovaný oddíl ve Vazební věznici v Liberci, jež je jediný, který pro terapeutický program využívá skupinovou psychoterapii zaměřenou na trestný čin. Maximální kapacita oddílu čítá 14 odsouzených osob. V čase průzkumného šetření byl oddíl ve stavu plné kapacity. Respondenti jsou muži s duševní poruchou a poruchou chování.

5.5 Interpretace a analýza průzkumného šetření

Dotazníkového šetření se zúčastnilo 14 respondentů z řad odsouzených osob vykonávajících trest odnětí svobody na specializovaném oddíle. Ze 14 respondentů odevzdalo dotazník do rukou administrátora 13 respondentů. Jeden respondent nevyplnil dotazník z důvodu započetí terapeutického programu, a tudíž by odpovědi od tohoto respondenta nebyly relevantní pro cíle bakalářské práce.

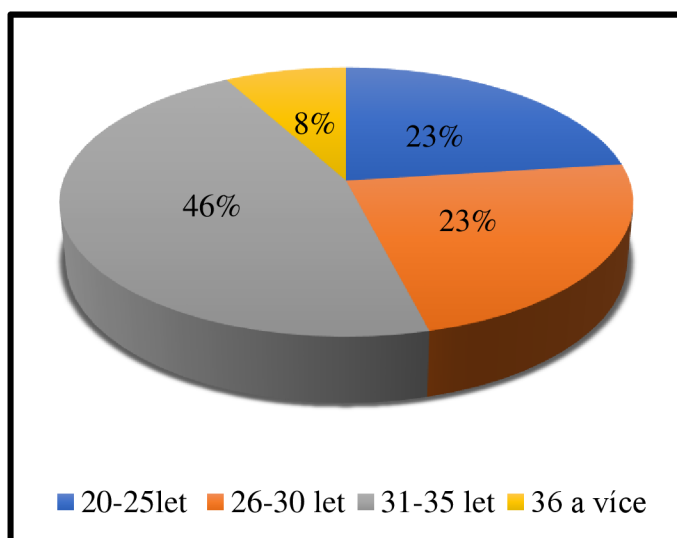
Otázka č. 1: Kolik je Vám let?

Otázka zjišťuje věkové složení respondentů. Respondenti byli rozděleni do čtyř věkových kategorií 20–25 let, 26–30 let, 31–35 let, 36 let a více.

Tabulka č. 1: Věk respondentů

Věková kategorie	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (%)
20–25 let	3	23
26–30 let	3	23
31–35 let	6	46
36 a více let	1	8
Celkem	13	100

Zdroj: Autor práce vlastní zpracování

Graf č. 1: Věk respondentů

Tabulka i graf zachycují věkovou strukturu respondentů. Nejvyšší 46 % zastoupení respondentů se nachází ve věkové kategorii 31–35 let a nejnižší 8 % zastoupení se nachází ve věkové kategorii 36 a více let. Ve věkové kategorii 20–25 let a 26–30 let se zastoupení shoduje v hodnotě 23 %. Z uvedených dat je patrné uplatnění pravidel pro přijímání odsouzených osob do programu, kde se odsouzení nad 35 let přijímají jen pokud není vhodný kandidát do 35 let. Z uvedených dat také bylo zjištěno, že závažné násilné trestné činnosti se ve věkové kategorii 20–35 let nejvíce dopouštějí muži ve věkové kategorii 31–35 let.

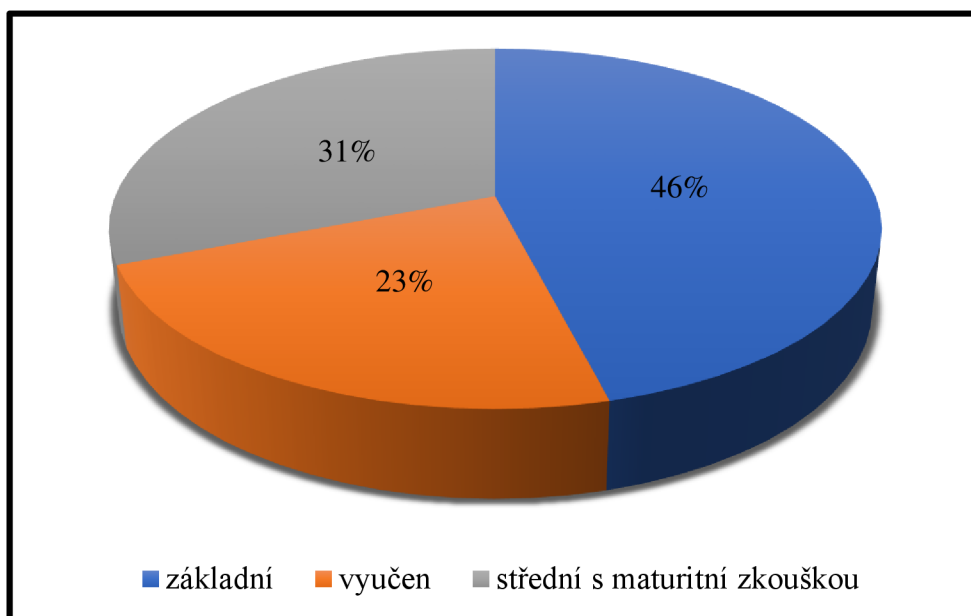
Otázka č. 2: Jaké máte nejvyšší dosažené vzdělání?

Otázka zjišťuje nejvyšší dosažené vzdělání u respondentů.

Tabulka č. 2: Vzdělání respondentů

Vzdělání respondentů	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (%)
Základní nedokončené	0	0
Základní	6	46
Vyučen	3	23
Vyučen s maturitní zkouškou	0	0
Střední vzdělání s maturitní zkouškou	4	31
Vyšší odborné	0	0
Vysokoškolské vzdělání	0	0
Celkem	13	100

Zdroj: Autor práce vlastní zpracování

Graf č. 2: Nejvyšší dosažené vzdělání

Z dotazníkového šetření bylo zjištěno, že žádný respondent nemá základní nedokončené vzdělání, vyučení s maturitní zkouškou, vyšší odborné ani vysokoškolské vzdělání. Tři respondenti získali vyučení, čtyři respondenti dosáhli středního vzdělání

s maturitní zkouškou. Nejčastěji zastoupené vzdělání bylo základní, a to u šesti respondentů. K úspěšnému absolvování terapeutického programu je u odsouzených osob nutnost přítomnosti intelektuálních schopností v populační normě. Nízké vzdělání bylo zjištěno celkem u 9 respondentů. Nízké vzdělání zapříčiňuje špatné uplatnění na trhu práce spojené s následnou špatnou finanční situací. Jedinec poté podléhá marginalizaci a vzniká nízký společenský status bez výhledu na zlepšení v dohledné době. Tyto aspekty spolu s nízkou inteligencí se řadí mezi předpoklady pro patologické chování a porušování právních norem a hodnot ve společnosti při uspokojování potřeb.

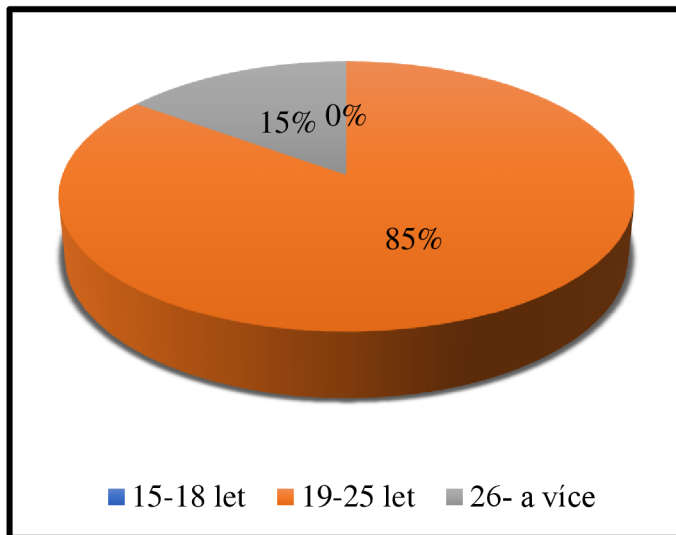
Otázka č. 3: V kolika letech jste byl poprvé ve výkonu trestu?

Otázka zjišťuje věk respondenta v prvním výkonu trestu odnětí svobody.

Tabulka č. 3: Věk v prvním výkonu trestu

Věk v prvním výkonu trestu	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (%)
15–18 let	0	0
19–25 let	11	85
26–a více	2	15
Celkem	13	100

Zdroj: autor práce vlastní zpracování

Graf č. 3: Věk v prvním výkonu trestu

Z šetření je patrné, že nikdo z respondentů nebyl ve výkonu trestu jako osoba mladistvá. Nejčetnější věkovou kategorií prvního výkonu trestu odnětí svobody byla z výsledků určena kategorie 19–25 let, a to v počtu 11 respondentů. Většina respondentů začínala kriminální kariéru v podobě páchaní závažné trestné činnosti již v ranné dospělosti. Tato skupina respondentů se nacházela na začátku života ve vztahu odpovědnosti sami za sebe a byl na ně vyvíjen všudypřítomný tlak materiálně a výkonově založené společnosti na pracovní zapojení na trhu práce. Spolu s nízkým vzděláním a dalšími sociálně patologickými jevy je k selhání jedince a porušení práva jen krok.

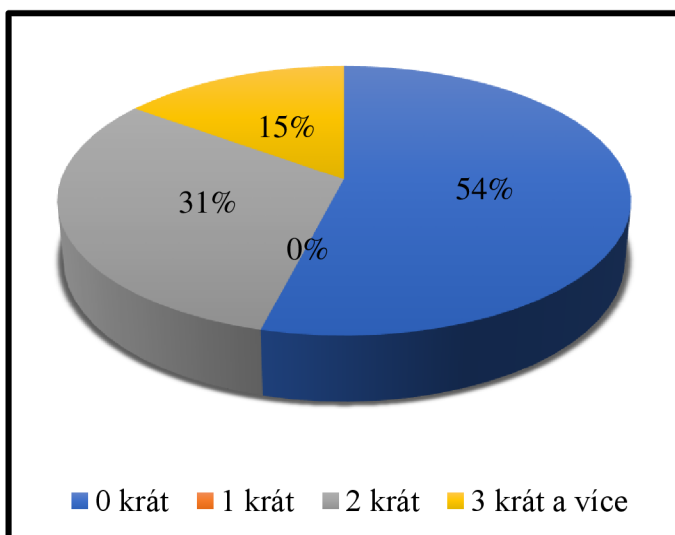
Otázka č. 4: Po kolikáté jste ve výkonu trestu?

V otázce autor od respondentů zjišťuje četnost předchozích výkonů trestu odnětí svobody.

Tabulka č. 4: Četnost výkonu trestu

Četnost výkonu trestu	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (%)
0krát	7	54
1krát	0	0
2krát	4	31
3krát a více	2	15
Celkem	13	100

Zdroj: autor práce vlastní zpracování

Graf č. 4: Četnost výkonu trestu

Z šetření je patrné, že 7 respondentů nebylo nikdy ve výkonu trestu odnětí svobody. Opakovaného porušování zákonů s následným uvězněním se dopouštělo 6 respondentů. Preferování respondentů bez recidivujícího chování do terapeutického programu SpO je odůvodněno nevystavením odsouzené osoby vlivům patologických jevů v předchozím výkonu trestu odnětí svobody a následné snadnější ovlivnitelnosti odsouzené osoby v terapeutickém programu.

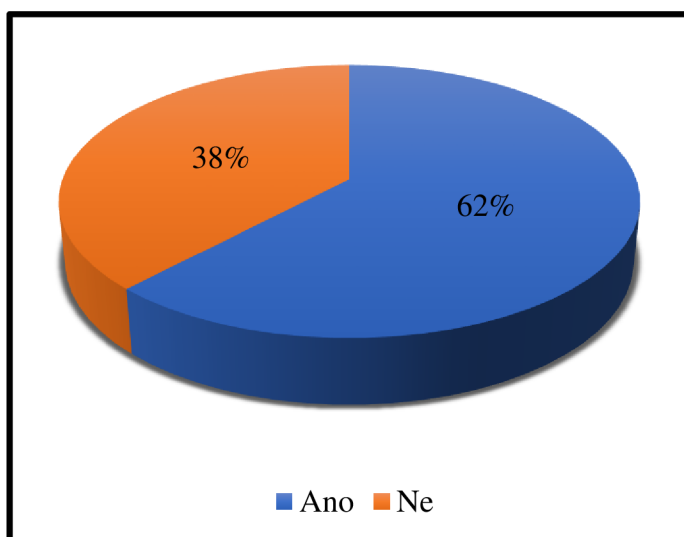
Otázka č. 5: Byl jste vychováván matkou i otcem?

Záměrem položené otázky bylo u respondentů zjistit, zda socializace probíhala v úplné rodině.

Tabulka č. 5: Výchova v úplné rodině

Výchova v úplné rodině	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (%)
Ano	8	62
Ne	5	38
Celkem	13	100

Zdroj: autor práce vlastní zpracování

Graf č. 5: Výchova v úplné rodině

Nadpoloviční většina respondentů, čítající 62 % byla socializována v úplné rodině. Zbýlých 38 % respondentů vyrůstalo jen s jedním z rodičů, tedy v neúplné rodině. Vznik neúplné rodiny zapříčiňuje více faktorů, jako například rozvod manželů nebo úmrtí jednoho z rodičů. Samoživitel poté na sebe přebírá zodpovědnost za socializační proces, finanční, materiální zajištění a další potřeby nutné poskytnout jedinci směrem ke správnému vývoji a uplatnění se ve společnosti. Boukalová (2020, s. 30) uvádí, že k páchaní trestného činu vraždy či jiné násilné trestné činnosti dochází častěji u jedinců socializovaných v neúplné rodině z nižších socioekonomických vrstev.

Navazuje další otázka, zjišťující důležitost vztahů, které mají dle autora větší váhu v socializačním procesu. Patologie v socializaci často zapříčiňují oba rodiče, třeba ambivalentní výchovou a nestabilními vztahy.

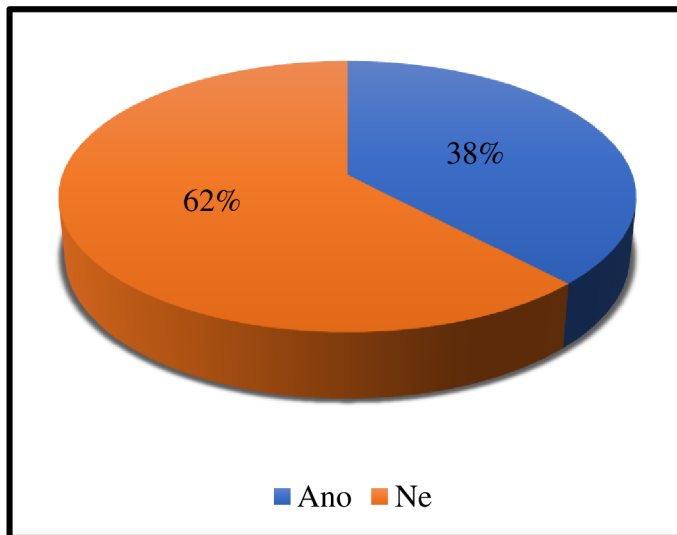
Otázka č. 6: Byly vaše rodinné vztahy dobré?

Otázka zjišťuje rodinné vztahy panující v rodině během socializačního procesu respondenta.

Tabulka č. 6: Vztahy v rodině

Vztahy v rodině	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (%)
Ano	5	38
Ne	8	62
Celkem	13	100

Zdroj: autor práce vlastní zpracování

Graf č. 6: Vztahy v rodině

Ze šetření vyplynulo, že 62 % respondentů bylo socializováno v rodině s nefunkčními vztahy. V rodině s funkčními vztahy vyrůstalo 38 % respondentů.

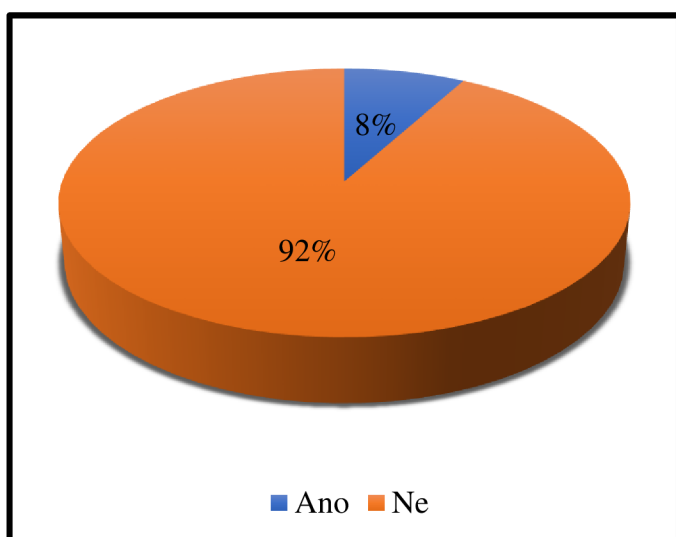
Otázka č. 7: Pobýval jste v nějakém výchovném zařízení?

Otázka mapuje, zda v době socializačního procesu respondenti pobývali ve výchovném zařízení.

Tabulka č. 7: Pobyt ve výchovném zařízení

Pobyt ve výchovném zařízení	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (%)
Ano	1	8
Ne	12	92
Celkem	13	100

Zdroj: autor práce vlastní zpracování

Graf č. 7: Pobyt ve výchovném zařízení

Pouze jeden respondent byl v době socializačního procesu ve výchovném zařízení a byl tak pod vlivem institucionalizované výchovy, která by měla poskytovat jedincům funkční socializaci v harmonii s hodnotami, zvyklostmi a právem ve společnosti a potřeby byly zajištěny ze strany státu. Oproti tomu 12 respondentů nikdy nebylo vychováno jinde nežli v rodině. Rodina neposkytuje vždy potřebné pozitivní stimuly k socializaci a stává se tak disfunkční. Respondenti byli pravděpodobně takovéto výchově vystaveni. Prokazuje to i předchozí otázka, kde 62 % respondentů uvedlo, že v rodině byly nefunkční vztahy.

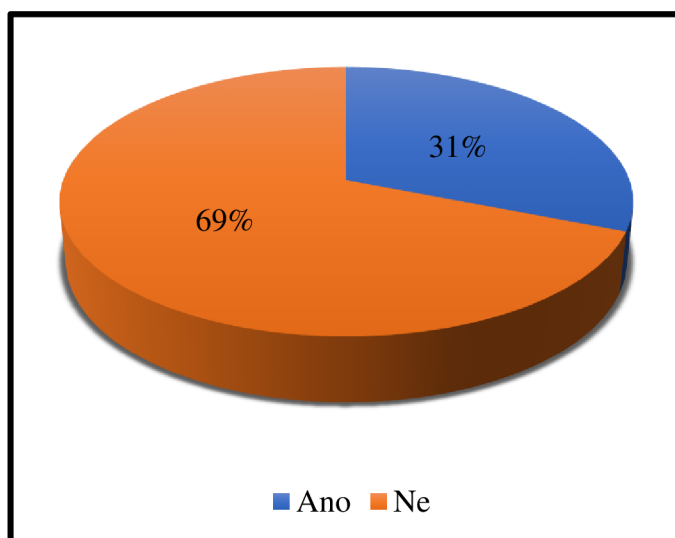
Otázka č. 8: Byl jste v dětství často a nepřiměřeně trestán?

Otázka se zaměřuje na časté a nepřiměřené trestání v rodině.

Tabulka č. 8: Trestání v rodině

Trestání v rodině	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (%)
Ano	4	31
Ne	9	69
Celkem	13	100

Zdroj: autor práce vlastní zpracování

Graf č. 8: Trestání v rodině

Šetřením bylo zjištěno, že čtyři respondenti byli vystavováni během socializace častému a nepřiměřenému trestání. U devíti respondentů k tomuto jednání nedocházelo.

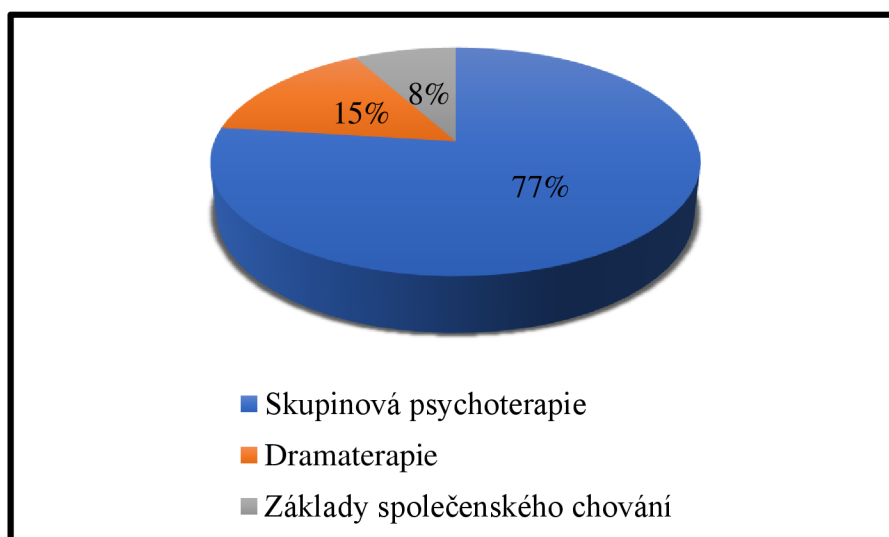
Otázka č. 9: Jakou aktivitu nabízenou v rámci terapeutického programu hodnotíte, jako nejvíce motivující ke změně a následnému vedení řádného života po propuštění?

Otázka zjišťuje aktivitu nejvíce účinnou v rámci terapeutického procesu vedoucího ke změně postojů, hodnot a života v konsensu s legislativou a hodnotami společnosti.

Tabulka č. 9: Aktivita nejvíce motivující ke změně

Aktivita nejvíce motivující ke změně	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (%)
Skupinová psychoterapie	10	77
Dramaterapie	2	15
Základy společenského chování	1	8
Celkem	13	100

Zdroj: autor práce vlastní zpracování

Graf č. 9: Aktivita nejvíce motivující ke změně

Z šetření byla jednoznačně identifikována jako aktivita, nejvíce motivující ke změně, skupinová psychoterapie. Tuto aktivitu si zvolilo deset, tedy celých 77 % respondentů. Skupinová terapie je klíčovým prvkem v terapeutickém programu a je kolem této psychoterapie vystavěn. Dramaterapii si zvolili dva respondenti a základy společenského chování si zvolil jeden respondent.

Otázka č. 10: Jakou aktivitu ze speciálně výchovných hodnotíte jako nejvíce přínosnou pro život na svobodě?

Otázka zjišťuje, která ze speciálně výchovných aktivit je pro respondenty nejvíce přínosná do života po ukončení výkonu trestu odnětí svobody.

Tabulka č. 10: Speciálně výchovná aktivita a život na svobodě

Speciálně výchovná aktivita	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (%)
Skupinová psychoterapie	5	38
Dramaterapie	7	54
Základy společenského chování	1	8
Celkem	13	100

Zdroj: autor práce vlastní zpracování

Graf č. 10: Speciálně výchovná aktivita a život na svobodě

Překvapivě nebyla hodnocena jako nejvíce přínosná skupinová psychoterapie, ale sedm respondentů určilo dramaterapii jako nejvíce přínosnou speciálně výchovnou aktivitu pro život na svobodě. Skupinovou psychoterapii si zvolilo pět respondentů a jeden respondent hodnotí jako nejvíce přínosnou aktivitu základy společenského chování.

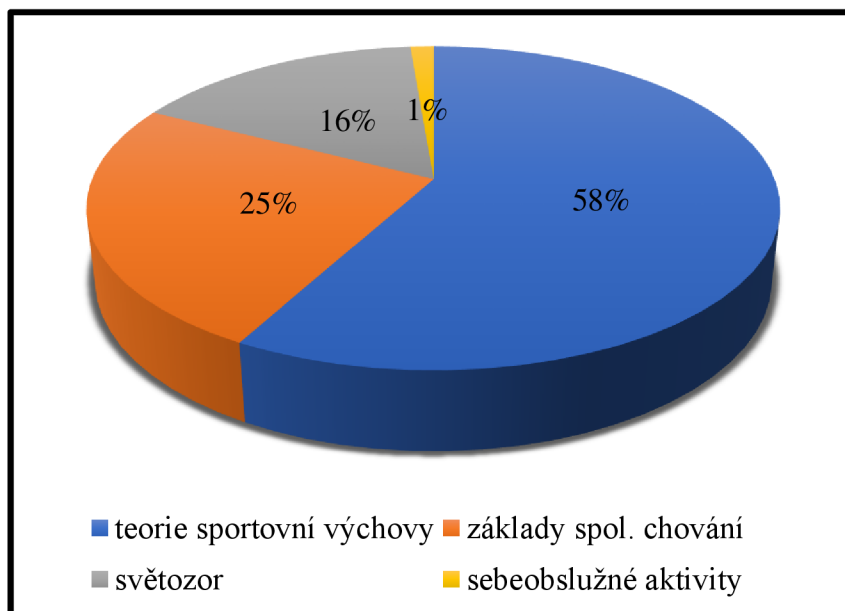
Otázka č. 11: Jakou aktivitu ze vzdělávacích hodnotíte jako nejvíce přínosnou pro život na svobodě?

Otázka se snaží zjistit preference respondentů v hodnocení vzdělávacích aktivit.

Tabulka č. 11: Vzdělávací aktivita a život na svobodě

Vzdělávací aktivita	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (%)
Teorie sportovní výchovy	7	54
Základy spol. chování	3	23
Světozor	2	15
Sebeobslužné aktivity	1	8
Celkem	13	100

Zdroj: autor práce vlastní šetření

Graf č. 11: Vzdělávací aktivita a život na svobodě

Celkem 54 % respondentů hodnotí jako nejprínosnější aktivitu teorii sportovní přípravy. Autor shledává tuto odpověď jako překvapující zjištění do momentu asociace zjištění s otázkou č. 12 v dotazníku. Dalších 23 % respondentů uvedlo základy společenského chování. Dva respondenti uvedli vzdělávací aktivitu světazor a pouze jeden respondent hodnotí jako nejvíce přínosnou aktivitu pro život po propuštění sebeobslužné aktivity.

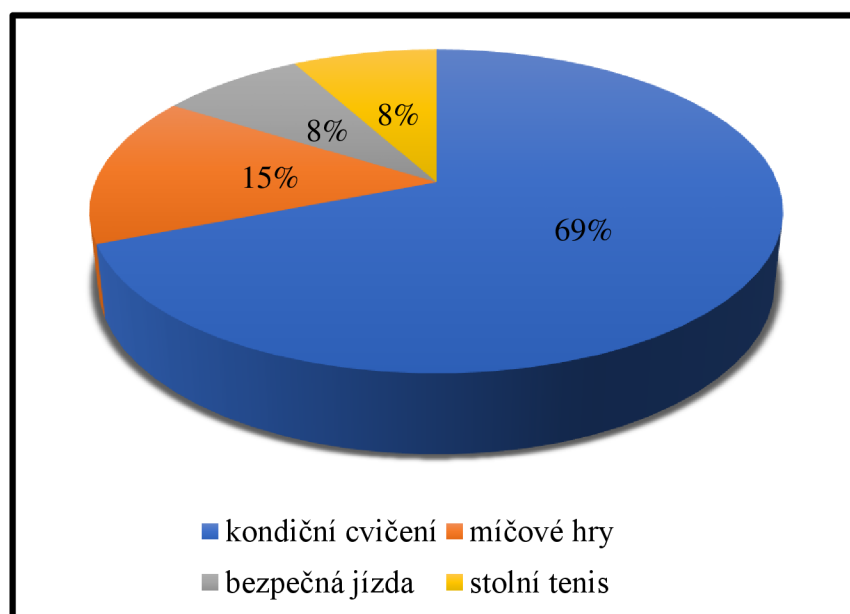
Otázka č. 12: Jakou aktivitu ze zájmových hodnotíte jako nejoblíbenější?

Otázka mapuje oblíbenost zájmových aktivit mezi respondenty.

Tabulka č. 12: Zájmová aktivita hodnocení oblíbenosti

Zájmová aktivita	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (%)
Kondiční cvičení	9	69
Míčové hry	2	15
Bezpečná jízda	1	8
Stolní tenis	1	8
Celkem	13	100

Zdroj: autor práce vlastní šetření

Graf č. 12: Zájmová aktivita hodnocení oblíbenosti

Většina, tedy 69 % respondentů hodnotí jako nejpřínosnější zájmovou aktivitu kondiční cvičení. Přináší respondentům možnost relaxace a vybití negativní energie přijatelným způsobem a zároveň jim poskytuje pocit vlastní sebedůvěry a navýšení hodnoty jako člověka¹. Míčové hry si zvolilo 15 % respondentů. Tato aktivita vyžaduje spolupráci, ohled na druhé spolu s kontrolou emocí a koordinaci práce v týmu. Většina respondentů se těmto dovednostem teprve učí v rámci terapeutického programu. Stolní tenis a bezpečná jízda byly shodně hodnoceny po 8 %.

¹ Autor využil možnost nezávazné interakce s respondenty na téma kondiční cvičení a zjistil následující velice pozitivní hodnocení aktivity.

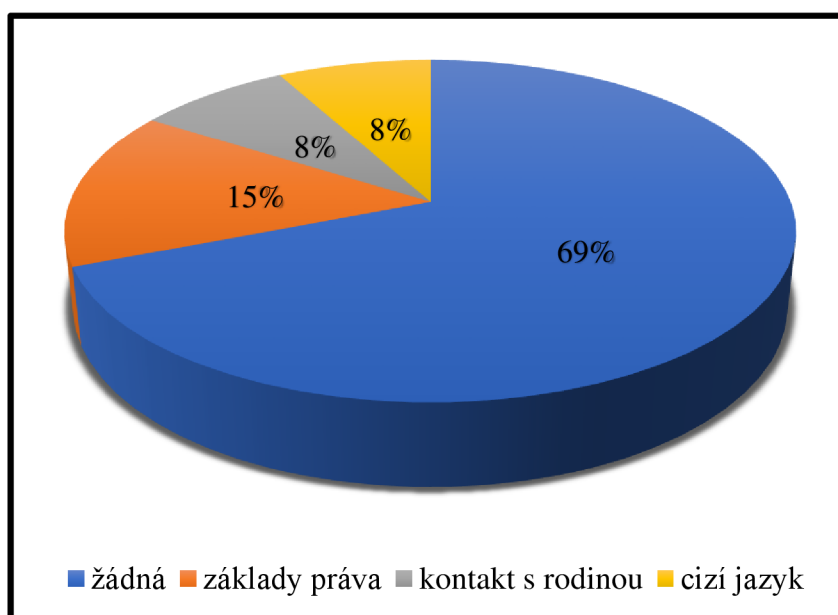
Otázka č. 13: Jaká další aktivita by podle Vás byla přínosem pro vedení řádného života po propuštění na svobodu?

Autor práce se touto otázkou snažil šetřením zjistit další aktivitu zvyšující úspěšnost terapeutického programu.

Tabulka č. 13: Navrhovaná přínosná aktivita

Navržená přínosná aktivita	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (%)
Žádná	9	69
Základy práva	2	15
Častější kontakt s rodinou	1	8
Cizí jazyk	1	8
Celkem	13	100

Zdroj: autor práce vlastní šetření

Graf č. 13: Navrhovaná přínosná aktivita

Respondenti v devíti případech tvořících celých 69 % neuvedli žádnou aktivitu. Základy práva uvedlo 15 % respondentů. V jednom případě respondent navrhoval častější kontakt s rodinnou a v jednom případě se jednalo o aktivitu výuky cizího jazyka bez bližší specifikace. Základy práva či vybrané části především práva trestního, občanského a správního by přinesly vzhled do mantinelů chování v naší společnosti upraveného právem.

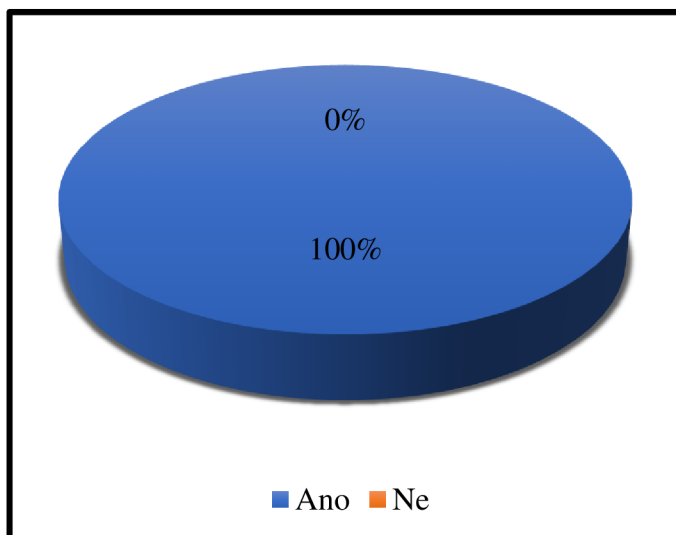
Otázka č. 14: Hodnotíte četnost aktivit v rámci terapeutického programu jako dostatečnou?

Touto otázkou autor zjišťuje, zda je četnost aktivit dostatečná či by respondenti potřebovali četnost aktivit navýšit a účelněji tak vyplnit čas.

Tabulka č. 14: Četnost aktivit

Četnost aktivit	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (%)
Ano	13	100
Ne a proč?	0	0
Celkem	13	100

Zdroj: autor práce vlastní šetření

Graf č. 14: Četnost aktivit

Respondenti uvedli ve 100 % shodě četnost aktivit terapeutického programu jako dostačující. Z tohoto zjištění vyplývá, že časový příděl jednotlivých aktivit terapeutického programu je dostatečný pro uskutečnění změny ve všech požadovaných oblastech, na které terapeutický program TERČ cílí.

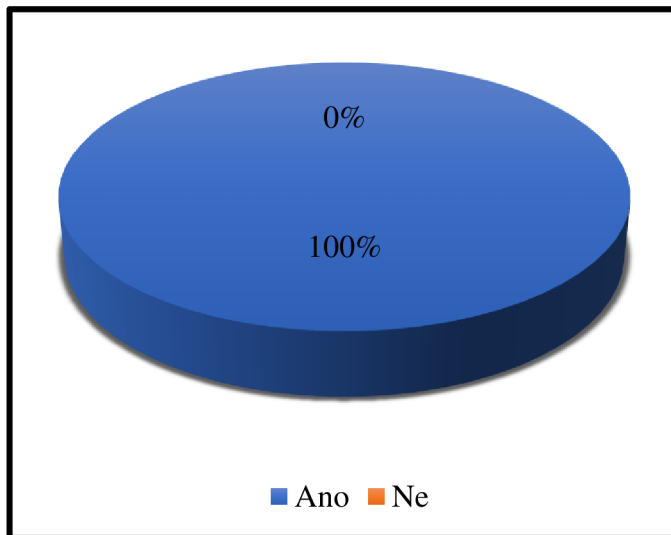
Otázka č. :15 Hodnotíte prostředí oddílu, ve kterém probíhá terapeutický program za vhodné prostředí?

Otázka směřující do hodnocení prostředí pro terapeutický program respondenty.

Tabulka č. 15: Prostředí oddílu

Prostředí oddílu	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (%)
Ano	13	100
Ne a proč?	0	0
Celkem	13	100

Zdroj: autor práce vlastní zpracování

Graf č. 15: Prostředí oddílu

Všichni respondenti hodnotili prostředí za vhodné. Prostředí, ve kterém probíhá terapie netvoří pouze vhodné materiální prostředí, ale i pozitivní vztahy panující v komunitě, pocit bezpečí a jistoty či subjekt-subjektový vztah a důvěra mezi terapeutem a klientem. Pokud by prostředí bylo pro respondenty stresující, nepřátelské a byly by účinky terapeutického programu značně sníženy, a docházelo by častěji k rizikovým situacím mezi respondenty.

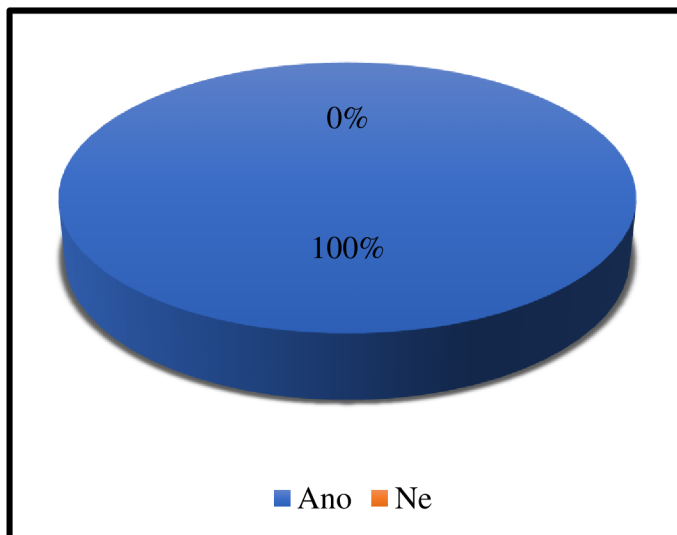
Otázka č. 16 Hodnotíte realizaci terapeutického programu zaměstnanci za profesionální?

Otázka zjišťuje důvěru respondentů v terapeutické působení realizované zaměstnanci VS ČR.

Tabulka č.16: Realizace terapeutického programu

Realizace terapeutického programu	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (%)
Ano	13	100
Ne a proč?	0	0
Celkem	13	100

Zdroj: autor textu vlastní zpracování

Graf č. 16: Realizace terapeutického programu

Žádný z respondentů nezpochybnil důvěru v realizaci terapeutického působení. Důvěra mezi personálem a respondenty je pro úspěšnost působení nezbytná.

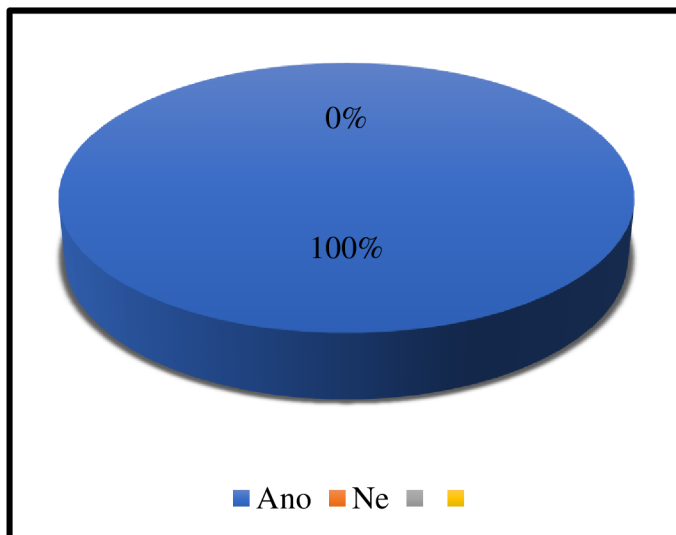
Otázka č. 17 Hodnotíte terapeutický program jako celek motivující pro vedení řádného života na svobodě?

Otázka zjišťuje, zda respondenti hodnotí terapeutický program a jeho koncepci za motivující pro život na svobodě již bez patologického jednání.

Tabulka č. 17: Hodnocení celého programu

Hodnocení celého programu	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (%)
Ano	13	100
Ne a proč?	0	0
Celkem	13	100

Zdroj: autor práce vlastní šetření

Graf č. 17: Hodnocení celého programu

Terapeutický program byl 100 % respondentů hodnocen jako motivující pro vedení řádného života na svobodě.

5.5.1 Shrnutí výsledků kvantitativního průzkumného šetření

Hlavním cílem bakalářské práce bylo zjistit pomocí průzkumného šetření na specializovaném oddíle pro odsouzené s poruchou duševní a poruchou chování, jak odsouzené osoby hodnotí celek terapeutického programu, kterou aktivitu považují za nejvíce motivující ke změně a vedení řádného života po propuštění a jaké další aktivity ze speciálně výchovných, vzdělávacích a zájmových hodnotí jako nejvíce přínosné pro život na svobodě.

Dle získaných dat a následné analýzy bylo zjištěno, že respondenti hodnotí četnost aktivit poskytovaných v rámci terapeutického programu jako vyhovující a nepotřebují pro kýženu změnu zvýšit četnost aktivit. V otázce vhodnosti prostředí se rovněž nenašel respondent mající výhrady, respondentům se prostředí jeví jako vhodné pro terapeutické působení. Důvěru v profesionální realizaci terapeutického programu personálem VS ČR vyslovili všichni respondenti. V terapeutickém vztahu se důvěra mezi klientem a terapeutem staví na první místo. Jako nejvíce motivující aktivitu ke změně postojů a hodnot si z terapeutického programu SpO respondenti zvolili skupinovou psychoterapii. Tento výsledek dokládá tvrzení Jániše (2010, s. 33) který uvádí, že skupinová terapie přináší klientovi skrze další osoby v terapii činný faktor umožňující klientovu změnu chování a osobnostní růst spolu se zmírněním projevu poruch. Ze speciálně výchovných aktivit respondenti hodnotili jako nejprínosnější pro život na svobodě dramaterapii, která jim přináší možnost pomoci hraných situací na základě scénáře reálného spáchaného trestného činu vyjádřit pocity v roli pachatele či oběti a tím se učí empatii a pozitivní interakci s okolím. Teorie sportovní přípravy byla respondenty hodnocena jako nejprínosnější z výchovných aktivit. Nejoblíbenější aktivitou ze zájmových bylo respondenty zvoleno kondiční cvičení. Všichni respondenti hodnotí terapeutický program SpO jako celek za motivující ke změně postojů a hodnot potřebných pro život na svobodě v souladu se zákony a hodnotami uznávanými ve většinové společnosti.

Blatníková (2021, s.87) uvádí recidivu pachatelů násilné trestné činnosti 59,9 %. U pachatelů násilné trestné činnosti, kteří prošli terapeutickým programem TERČ a hodnotí program jako motivující, se recidiva pohybuje dle výzkumu Jiříčky (2015, s. 221) bez časového omezení 30,2 %.

Nejpočetnější skupinou v terapeutickém programu SpO jsou odsouzené osoby ve věku 31–35 let. Základní vzdělání bylo u respondentů nejčastější, je tedy zřejmé, že násilné trestné činnosti se častěji dopouštějí osoby s nižším vzděláním. V anamnézách

pachatelů násilných trestných činů se často objevuje zjištění o edukačních problémech a záznamy o inteligenčním kvocientu v rozsahu mentální subnormy (Boukalová 2021, s. 31). Nikdo z respondentů nebyl ve VTOS jako mladistvý a nejčastěji byli respondenti v prvním VTOS mezi 19–25 rokem života. U četnosti předešlých VTOS bylo zjištěno, že nejpočetnější skupinou v terapeutickém programu jsou odsouzené osoby bez předchozího VTOS.

Jako dílčí cíl bakalářské práce si autor stanovil zjistit, zda odsouzené osoby byly socializovány v patologickém prostředí a zda na odsouzených osobách bylo páčáno nepřiměřené násilí jako trest.

Respondenti v 62 % procentech uvedli, že vyrůstali v úplných rodinách, ale jen 38 % respondentů hodnotilo vztahy v rodině jako dobré. Ze zjištění autor vyvozuje, že i úplná rodina může zapříčinit disfunkční socializaci, a to s přihlédnutím k faktu, že jeden respondent byl v ústavní péči. Deprivace z nedostatečného uspokojení potřeb a nevhodné styly výchovy mohou mít za následek vznik emoční plochosti, nedostatku empatie, povrchnosti ve vztazích a zaujetí antisociálních hodnot.

Konfliktní atmosféra v rodině spolu s násilím mezi rodiči zapříčiňuje internalizaci patologického modelu chování, které je poté využito jako naučené při konfliktní interakci. Jedinec má tendenci jednat násilně a toto jednání vnímá jako běžnou formu komunikace (Boukalová 2020, s. 112–114). Helus ve své publikaci doplňuje tvrzení Boukalové o výrok, že citová deprivace a nedostatek pozitivních vzorů spolu s neúplnou rodinou s interpersonálními konflikty patří mezi primární faktory vedoucí k disfunkční socializaci jedince (Heluz 2018, s. 253).

Nepřiměřené násilí jako trest bylo páčáno na 31 % respondentů, nedá se tedy usuzovat, že by nepřiměřené fyzické trestání mělo výrazný kontinuální vliv na páčání závažných trestných činů násilného charakteru v dospělosti. Větší vliv autor spatřuje dle zjištění v disfunkčních vztazích v rodině a s tím spojené patologické socializaci. Disfunkční vztahy a nenaplnění potřeb, tedy určitá deprivace pramenící z nenaplnění potřeb má za následek disfunkční socializaci. Autor se domnívá, že ze získaných dat je možné usoudit socializaci respondentů v patologickém prostředí disfunkčních rodin a potvrzuje to svým tvrzením Vágnerová, která uvádí, že agresivita ve formě násilí je zapříčiněna instrumentálním učením, nápodobou či identifikací ze sociálního prostředí patologické rodiny s disfunkčními vztahy (Vágnerová 2008, 759-760).

5.5.2 Doporučení pro penitenciární praxi

Na základě provedeného průzkumného šetření na specializovaném oddělení Vazební věznice Liberec a následné interpretaci a analýze výsledků šetření bylo zjištěno, že nejzásadnější speciálně výchovnou aktivitou terapeutického programu TERČ, dosahující sledované pozitivní změny v postojích a hodnotách odsouzených osob a motivující tyto osoby k vedení života v konsenzu s většinovou společností je skupinová psychoterapie. Skupinová psychoterapie se tak stává dle dosavadních zjištění z šetření nejvhodnější metodou pro změnu patologického chování u odsouzených osob. Z tohoto důvodu autor práce doporučuje zavedení skupinové psychoterapie jako běžné součásti v penitenciárním působení. Skupinová terapie jednou týdně v celkové časové dotaci šedesátí minut pro odsouzené osoby, které vykonávají trest odnětí svobody za násilnou trestnou činnost, se dle zjištění autora zdá jako dostatečná pro kýženou změnu v chování.

Psychoterapeutické působení by mělo být také podpořeno vhodnými vzdělávacími, dalšími speciálně výchovnými a pracovními aktivitami, které akcentují na změnu v sociální patologii odsouzených osob.

Zavedení skupinové psychoterapie by vyžadovalo změnu v programech zacházení pro osoby ve VTOS, výrazné navýšení počtu terapeutických pracovníků s požadovaným výcvikem v pracovním poměru či externích a vytvoření vhodných prostor pro psychoterapeutické působení. Pro splnění těchto nároků je nutné navýšení finančních prostředků pro VS ČR, a tedy politickou shodu v nutnosti změny systému v penitenciárním působení. Aktivní penitenciární působení, formou skupinové psychoterapie slouží jako prevence recidivujícího chování, a tedy i úspěšné resocializace a následné reintegrace do společnosti po propuštění z VTOS.

Závěr

Naše společnost je zatížena vysokou mírou recidivy pachatelů závažné násilné trestné činnosti. Těchto závažných trestných činů se velice často dopouštějí lidé s patologickou socializací či poruchou duševní a poruchou chování. Vězeňská služba se v rámci své důležité role garanta penitenciárního působení snaží skrze specializované oddíly pro odsouzené s poruchou duševní a poruchou chování minimalizovat závažné protiprávní jednání těchto odsouzených osob. Vězeňská služba je v rámci terapeutického působení a programu TERČ velice úspěšná v minimalizaci recidivujícího chování odsouzených osob a pozitivní změny v hodnotách a postojích odsouzených osob uplatňovaných v životě na svobodě i v rámci VTOS.

Cílem bakalářské práce bylo seznámit s penitenciárním působením VS ČR a specializovanou činností SpO a zjistit pomocí dotazníků, jak odsouzené osoby hodnotí terapeutický program v jeho různých aspektech. Jako vzorek byl využit Specializovaný oddíl Vazební věznice Liberec. Dílčím cílem byl záměr zjistit, zda patologická socializace zapříčiňuje páchaní trestné činnosti násilného charakteru v dospělosti. Všechny cíle bakalářské práce bylo v teoretické a praktické části dosaženo.

V teoretické části byla popsána struktura, legislativa, činnost a úkoly, které se VS ČR zavazuje plnit. Poté autor prezentoval poznatky o nepodmíněném výkonu trestu odnětí svobody a sice o jeho účelu, funkci a patologii, která výrazným způsobem znesnadňuje penitenciární působení. Nejrozsáhlejší částí byla dle hlavního cíle práce celková deskripce terapeutického programu na SpO. V návaznosti byl poskytnut náhled do patologického vývoje osobnosti a profilaci pachatelů trestné činnosti. Získání těchto teoretických poznatků poslouží jako základní rámec vzhledu do praxe penitenciárního působení a prostředí ve kterém k němu dochází. Posloužit může jako studijní materiál či zdroj zajímavých informací z prostředí vězeňství. Teoretická část byla zpracována na základě faktů získaných z publikací předních českých odborníků na tuto problematiku.

V praktické části bylo průzkumným šetřením prostřednictvím dotazníků vlastní konstrukce zjištěno, že nejpřínosnější aktivitou pro motivaci a změnu vést život v souladu s legislativou a hodnotami uznávanými ve společnosti je pro odsouzené osoby terapie zaměřená na trestný čin. Z šetření byly získány i další důležité poznatky v oblasti preference a kvality aktivit v terapeutickém programu odsouzenými osobami. Hlavní cíl praktické části byl tak splněn. Dílčího cíle bylo průzkumným šetřením také dosaženo a jako nejpodstatnějším zjištěním byla vyhodnocena disfunkční vztahová rovina v rodině

socializovaného jedince. Nepřiměřené násilí jako trest během socializace nebylo shledáno jako zdroj patologického chování v dospělosti.

V návaznosti na přečtení této bakalářské práce, jak autor doufá, se Vězeňská služba České republiky stane profesionálním garantem kvalitního terapeutického a penitenciárního působení v očích těch, kteří pochybovali o profesionalitě a kvalitě v působení a činnostech spadajících do kompetencí VS ČR. Data získaná během průzkumného šetření mají dle autora práce potenciál na rozvedení a získání dalších poznatků pro bližší poznání motivátorů odsouzených osob pro přijetí života v souladu se zákony a hodnotami společnosti. Následně by bylo možné implementovat motivátory pro změnu do penitenciárního působení na odsouzené s podobnou patologií v běžném výkonu trestu odnětí svobody.

Zdroje

Internetové zdroje

BLATNÍKOVÁ, Š., 2021. *Kriminální historie pachatelů závažného násilí v ČR* [online]. [vid. 10.02.2024]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. ISBN 978-80-7338-194-3. Dostupné z: https://www.iksp.cz/storage/169/468_Kriminalni-historie-pachatelu-zavazneho-nasili-v-CR.pdf

HLAĎO, P., 2011. Úvod do pedagogického výzkumu pro učitele středních škol [online]. [vid. 10.02.2024]. Brno: Mendelova univerzita v Brně. ISBN 978-80-7375-544-7. Dostupné z: https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/895365/mod_resource/content/1/Hla%C4%8Fo_Pedagogick%C3%BD%20v%C3%BDzkum.pdf

JAKOBSEN, B., RÅKIL, M., (ed.), 2022. Násilí je možné zastavit. [online]. [vid. 15. 01. 2024]. Praha: Úřad vlády České republiky. ISBN 978-80-7440-305-7. Dostupné z: <https://www.dejmezenamsanci.cz/wp-content/uploads/2017/05/nasili-je-mozne-zastavit.pdf>

JÁNIŠ, M. 2010. Účinné faktory skupinové psychoterapie. In E-psychologie [online]. [vid. 10. 01. 2024]. Dostupné z: <https://e-psycholog.eu/clanek/82#>

OCHRÁNCE. 2023. Kancelář veřejného ochránce práv [online]. [vid. 15.11.2023]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/EVP_CS_FIN.pdf

ROZTOČILOVÁ, D., PETRAS, M., JIŘIČKA, V.2008. *Švýcarští odborníci v Česku. Terapie zaměřená na delikt*. In České vězeňství [online]. [vid. 08.09.2023]. 3, str. 18–19. Praha: Vězeňská služba ČR. ISSN 1213-9297. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/informacni-servis/ceske-vezenstvi/2008/cv03-2008.pdf>

ÚSTAV ZDRAVOTNICKÝCH INFORMACÍ A STATISTIKY ČESKÉ REPUBLIKY, 2023. *Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů: desátá revize*. [online]. [vid. 15. 01. 2024]. Praha: ÚZIS ČR. ISBN: 978-80-7472-168-7. Dostupné z: <https://www.uzis.cz/res/f/008306/mkn-10-tabelarni-cast-20200311.pdf>

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČR, 2023. Legislativa VS ČR [online]. [vid. 24.10.2023]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/legislativa>

Odborné monografie

BOUKALOVÁ, H., GILLERNOVÁ, I., 2020. *Kapitoly z forenzní psychologie*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-4461-5.

ČERNÍKOVÁ, V., et. al., 2008. *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. 1 vyd. Plzeň: Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-138-0.

ČÍRTKOVÁ, L., 2009. *Forenzní psychologie*. 2. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-213-4.

DRÁPAL, J.; JIŘIČKA, V., a RASZKOVÁ, T., (ed.). 2021. *České vězeňství. Právní monografie*. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7676-066-0.

FISCHER, S., ŠKODA, J., 2014. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2. vyd., Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5046-0.

GAVORA, P., 2000. *Úvod do pedagogického výzkumu. Edice pedagogické literatury*. Brno: Paido. ISBN 80-85931-79-6.

HELUS, Z., 2018. *Úvod do psychologie*. 2. vyd. Psyché (Grada). Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4675-3.

JIŘIČKA, V., 2015a. *Efektivní zacházení s pachateli násilných trestných činů s poruchami osobnosti v podmínkách penitenciární péče*. Praha. Disertační práce. Univerzita Karlova. Fakulta filozofická. Katedra psychologie. Vedoucí práce Jiří Šípek.

KRATOCHVÍL, S., 2006. *Základy psychoterapie*. 5. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7367-122-0.

MAŘÁDEK, V., 2005. *Vězeňství*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. ISBN 80-7368-002-5.

MATOUŠEK, O., 2008. *Slovník sociální práce*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-368-0.

RASZKOVÁ, T., HOFERKOVÁ, S., 2013. *Kapitoly z penologie I*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, Univerzita Hradec Králové. ISBN 978-80-7435-264-5

SOCHŮREK, J., 2007a. *Kapitoly z penologie I. díl*. Liberec: TUL. ISBN 978-80-7372-203-6.

SOCHŮREK, J., 2007c. *Kapitoly z penologie II. díl Teorie a praxe zacházení s vězňnými*. Liberec: TUL. ISBN 978-80-7372-204-3.

SOCHŮREK, J., 2007d. *Kapitoly z penologie III. díl Negativní jevy ve vězeňství*. Liberec: TUL. ISBN 978-80-7372-205-0.

SOCHŮREK, J., 2007b. *Úvod do penologie*. Liberec: TUL. ISBN 978-80-7372-287-6.

VÁGNEROVÁ, M., 2003. *Psychopatologie pro pracovníky policie a vězeňské služby*. Liberec: Technická univerzita. ISBN 80-7083-703-9.

VÁGNEROVÁ, M., 2008. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-414-4.

VÁGNEROVÁ, M., 2014. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0696-5

VYBÍRAL, Z., ROUBAL, J. (ed.), 2010. *Současná psychoterapie*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-682-7.

Zákony a vyhlášky

Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník*. In [Systém ASPI]. [online]. [vid. 15. 11. 2023]. Wolters Kluwer. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/68040/1/2>

Zákon č. 555/1992 Sb., *o Vězeňské službě a justiční stráží České republiky*. In [Systém ASPI]. [online]. [vid. 15. 11. 2023]. Wolters Kluwer. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/40337/1/2/zakon-c-555-1992-sb-o-vezenske-sluzbe-a-justicni-strazi-ceske-republiky>

Zákon č. 169/1999 Sb., *o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů*. In [Systém ASPI]. [vid. 10. 10. 2023]. Wolters Kluwer. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/47912/1/2>

Interní zdroje Vězeňské služby České republiky

Nařízení generálního ředitele č. 2/2022, *o zaměstnancích a příslušnících Vězeňské služby ČR zabezpečující výkon vazby, výkon trestu odnětí svobody a výkonu zabezpečovací detence*. Praha: VS ČR.

Nařízení generálního ředitele č. 41/2017, o *specializovaných oddílech pro výkon trestu odsouzených s poruchami duševními a s poruchami chování a specializovaných oddílech pro výkon ochranného léčení*. Praha: VS ČR.

HLINČÍK, Z., 2022. *Projekt Specializovaného oddílu Vazební věznice Liberec pro odsouzené s poruchou duševní a poruchou chování*. Liberec: Vazební věznice Liberec.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Úkoly a činnosti Vězeňské služby ČR	I
Příloha č. 2: Povolení využití interních předpisů a dokumentů SpO	III
Příloha č. 3: Povolení k provedení dotazníkového šetření na oddíle SpO	IV

Příloha č. 1: Úkoly a činnosti Vězeňské služby ČR

(1) Vězeňská služba

a) spravuje a střeží vazební věznice a věznice a odpovídá za dodržování zákonem stanovených podmínek výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody,

b) spravuje a střeží ústavy pro výkon zabezpečovací detence,

c) střeží, předvádí a eskortuje osoby ve výkonu vazby, ve výkonu zabezpečovací detence a ve výkonu trestu odnětí svobody a eskortuje tyto osoby do výkonu ústavní nebo ochranné výchovy, ústavního ochranného léčení nebo zabezpečovací detence, a to bezprostředně po ukončení výkonu vazby, zabezpečovací detence nebo trestu odnětí svobody,

d) prostřednictvím programů zacházení soustavně působí na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody a obdobně i na některé skupiny osob ve výkonu vazby s cílem vytvořit předpoklady pro jejich řádný způsob života po propuštění,

e) provádí výzkum v oboru penologie a využívá jeho výsledky a vědecké poznatky při výkonu vazby a při výkonu trestu odnětí svobody,

f) zajišťuje pořádek a bezpečnost v budovách soudů, státních zastupitelství a ministerstva a v jiných místech jejich činnosti a v rozsahu stanoveném tímto zákonem zajišťuje pořádek a bezpečnost při výkonu pravomoci soudů a státních zastupitelství,

g) vytváří podmínky pro pracovní a jinou účelnou činnost osob ve výkonu vazby, ve výkonu zabezpečovací detence a ve výkonu trestu odnětí svobody,

h) provozuje hospodářskou činnost za účelem zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody, případně i osob ve výkonu vazby,

i) vede evidenci osob ve výkonu vazby, ve výkonu zabezpečovací detence a ve výkonu trestu odnětí svobody na území České republiky,

j) plní úkoly, které pro ni vyplývají z vyhlášených mezinárodních smluv, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána,

k) zabezpečuje vzdělávání příslušníků Vězeňské služby a občanských zaměstnanců Vězeňské služby, které provádí Akademie Vězeňské služby, a vzdělávání osob ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody, které provádí Střední odborné učiliště,

l) poskytuje zdravotní služby ve svých zdravotnických zařízeních osobám ve výkonu vazby, osobám ve výkonu zabezpečovací detence a osobám ve výkonu trestu odnětí svobody, příslušníkům a občanským zaměstnancům Vězeňské služby; v případě potřeby zabezpečuje zdravotní služby u mimovězeňských poskytovatelů zdravotních služeb,

m) poskytuje nebo zajišťuje odbornou péči osobám s adiktologickou poruchou, které jsou ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody nebo zabezpečovací detence,

n) zabezpečuje zdravotní služby u mimovězeňských poskytovatelů zdravotních služeb dětem, které má ve výkonu vazby nebo trestu jejich matka u sebe; za tím účelem zajišťuje jejich převoz k mimovězeňským poskytovatelům zdravotních služeb,

o) v rozsahu stanoveném zvláštním právním předpisem objasňuje a prověřuje vlastními pověřenými orgány trestné činy osob ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody a zabezpečovací detence; ve spolupráci s Generální inspekcí bezpečnostních sborů se podílí na předcházení a odhalování trestné činnosti příslušníků Vězeňské služby a občanských zaměstnanců zařazených k výkonu práce ve Vězeňské službě spáchané při výkonu služby nebo při plnění pracovních úkolů.

Příloha č. 2: Povolení využití interních předpisů a dokumentů SpO

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY
Vazební věznice Liberec
Pelhřimovská 347/3, P.O.Box, 400, 460 62 Liberec 2
Tel.: 482 426 111, Fax.: 482 426 245, ISDS: vmqd4vc

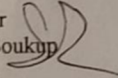
VÁŠ DOPIS č.j.:
ZE DNE:
NAŠE č.j.:

VYŘIZUJE: Prap. Radek Soukup
TELEFON:
FAX:
E-MAIL: RSoukup@vez.lbc.justice.cz

V Liberci dne 31. 07. 2023

Vážený pane řediteli,

dovoluji si Vás touto cestou požádat o možnost využití interních předpisů a dokumentů týkajících se specializovaného oddělení pro odsouzené s poruchou duševní a poruchou chování ve Vazební věznici Liberec, které budou následně využity, jako další odborný zdroj při tvorbě a zpracování mé bakalářské práce.

inspektor
prap. Radek Soukup
dozorce

souhlasím - ~~nesouhlasím~~

08-08-2023

Vrchní rada
Mk. Mgr. Jan Hladík
ředitel Vazební věznice Liberec

Příloha č. 3: Povolení k provedení dotazníkového šetření na oddíle SpO

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY

Vazební věznice Liberec

Pelhřimovská 347/3, P.O.Box, 400, 460 62 Liberec 2

Tel: 482 426 111, Fax: 482 426 245, ISDS: vmqd4vc

VÁŠ DOPIS č.j.:
ZE DNE:
NAŠE č.j.:

VYŘIZUJE: Prap. Radek Soukup
TELEFON:
FAX:
E-MAIL: RSoukup@vez.lbc.justice.cz

V Liberci dne 31. 07. 2023

Vážený pane řediteli,

dovoluji si Vás touto cestou požádat o povolení k provedení dotazníkového šetření na oddělení SpO Vazební věznice Liberec v období od 01. 09. 2023 do 12. 12. 2023 pro účely využití ve výzkumné části mé bakalářské práce. Formulace dotazníku byla schválena garantem bakalářské práce, kterým je pan Ing. František Vlach, MBA, LL.M.

inspektor
prap. Radek Soukup
dozorce

souhlasím - ~~nesouhlasím~~

Vrchní rada
plk. Mgr. Jan Hladík
ředitel Vazební věznice Liberec

08-08-2023